

Rapport

Schoolgebouw De Marke Zuid, Ettly Hillesum Lyceum

Bouwhistorische verkenning en waardestelling

Zwolle, augustus 2021

Inhoudsopgave

Algemene gegevens	5
Inleiding	7
Wederopbouwperiode	9
Typologische ontwikkeling scholenbouw.	11
Stedenbouwkundige context.	13
Van Ambachtschool tot LTS	17
Aanleiding bouw LTS.	19
Ontwerp LTS	23
Kunstwerken	43
Latere wijzigingen.	45
Waardering	50
Bijlage.	55
Verantwoordingen	59
Colofon	60

2021, luchtfoto: Locatie van het schoolcomplex aan de Ludgerstraat op een luchtfoto. (www.pdok.nl)

Algemene gegevens

Onderzoeksubject

Ludgerstraat 1
7415 DV Deventer

Kadaster: gemeente Deventer (DVT00), F2735 en F2195

Wijk: Keizerslanden

Naam Object: Schoolgebouw De Marke Zuid, Eddy Hillesum Lyceum

Huidige functie: School

Datering: 1968-1970

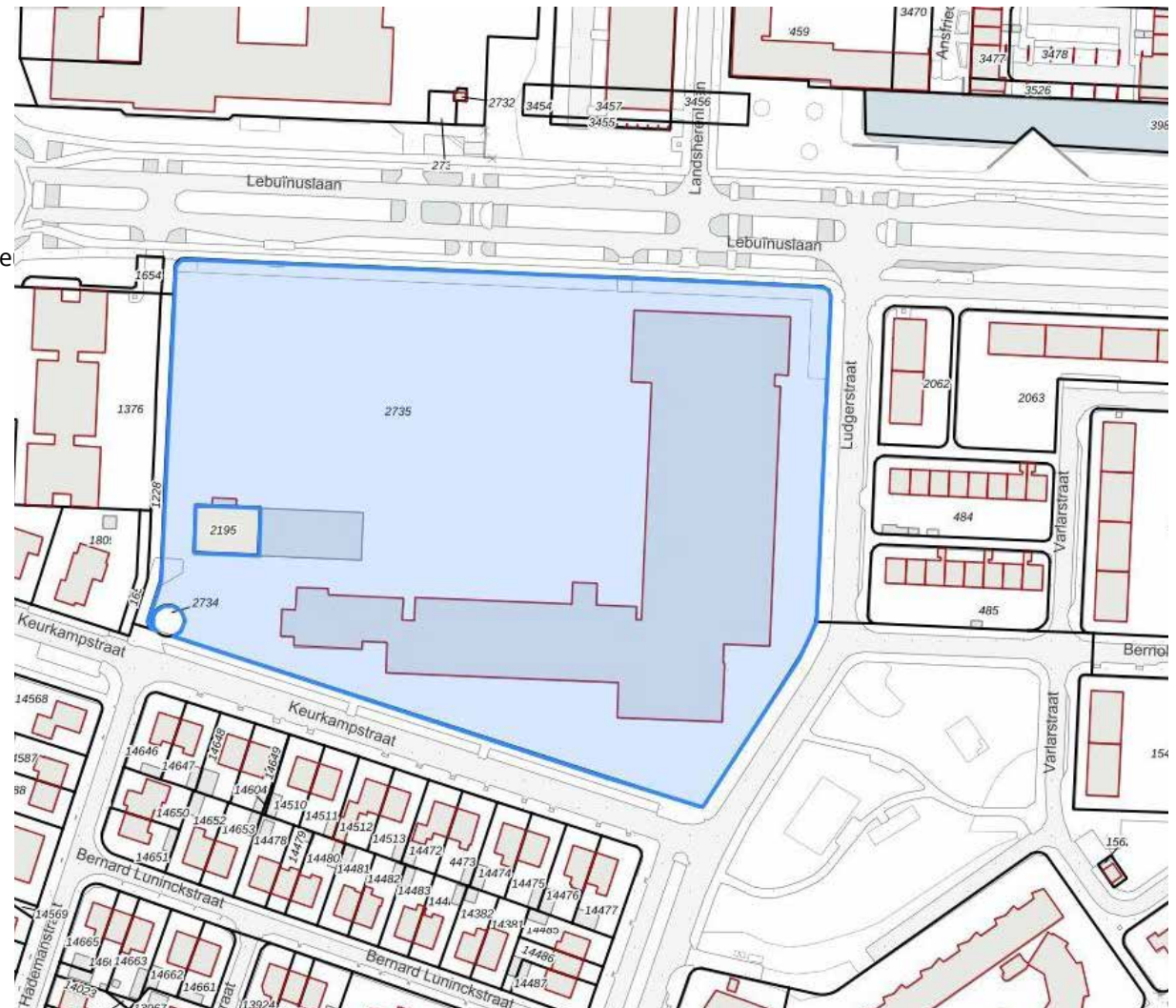
Architect: J.B. Koning en J.C. Rentjes

Beschermde status: geen

Oprachtgever

Eddy Hillesum Lyceum
Laan van Borgele 60
7415 DJ Deventer

Contactpersoon: Dhr. Assink, Directie Eddy Hillesum Lyceum

2021: Kadastrale kaart met het schoolgebouw op perceel F2735 en F2195. (www.perceelloop.nl)

Schets van de aanduiding van de verschillende gebouwen.

Inleiding

De aanleiding voor deze bouwhistorische verkenning vormt de door het Etty Hillesum Lyceum voorgenomen planvorming rondom de gebouwen van hun schoollocatie 'De Marke, Zuid' en de bouw van een nieuwe sportaccommodatie voor de gemeente Deventer. Het onderzoek is uitgevoerd als samenwerking tot Het Oversticht, die de onderzoeksopdracht heeft aangenomen, en Wennips Bouwhistorie, die de analyse en rapportage heeft uitgevoerd. Het veldwerk ter plekke is uitgevoerd door Tom Temmink op 8 juni 2021. Het archiefonderzoek is uitgevoerd door Daan Wennips op 15 juni.

Ligging De Marke

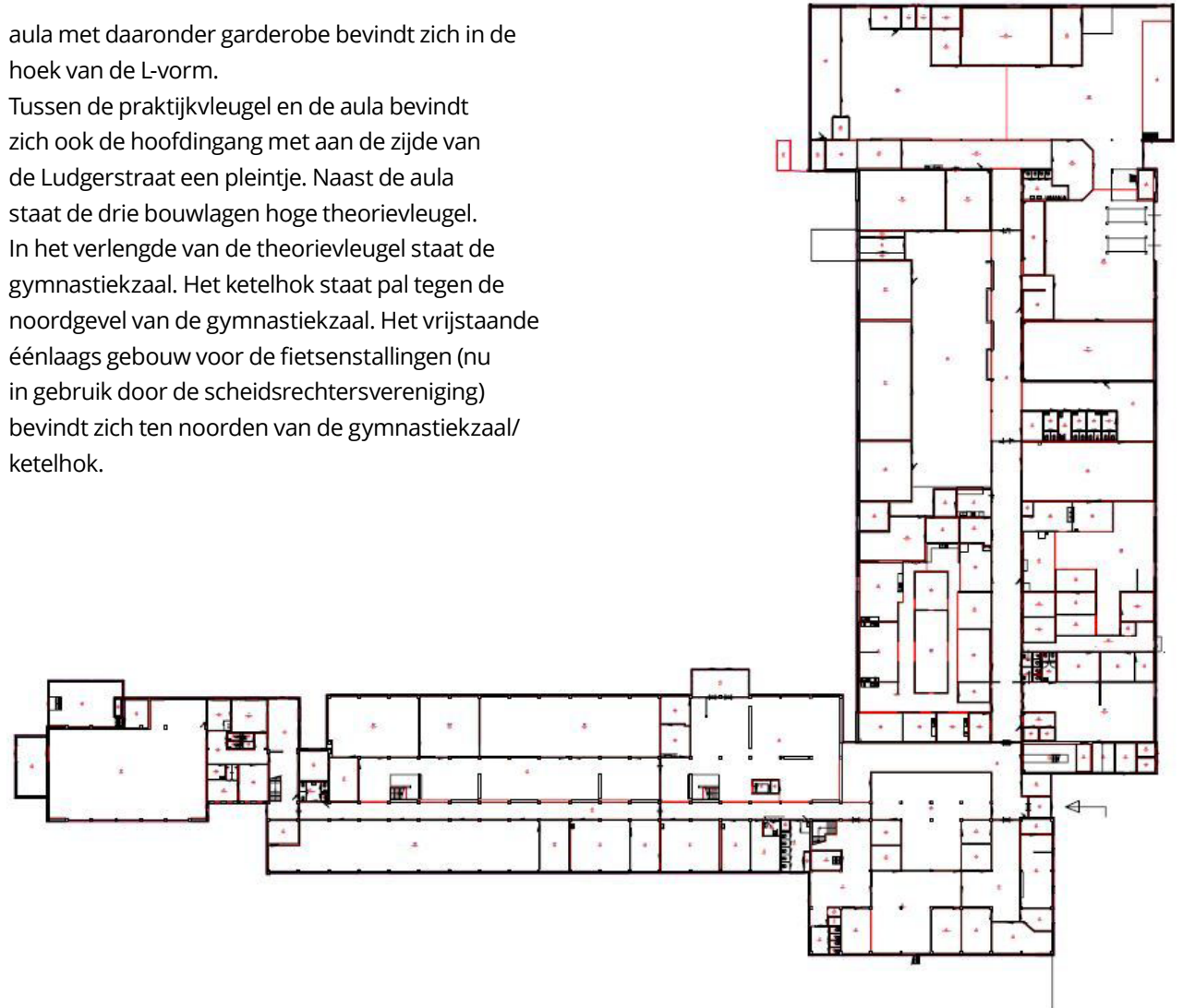
Het schoolgebouw 'De Marke, Zuid', is een schoollocatie van het Etty Hillesum Lyceum, gelegen aan de Ludgerstraat en Keurkampstraat in Deventer. De school ligt in de wijk Keizerslanden, langs de Overstichtlaan/Lebiunuslaan (N337) ter hoogte van de kruising met de Laan van Borgele.

Beschrijving schoolgebouw

De gebouwen van schoollocatie De Marke Zuid hebben bij elkaar een L-vormig grondvlak met daarbij sportvelden en een vrijstaande fietsenstalling. De school bestaat uit een aaneenschakeling van meerdere bouwmassa's met verschillende bouwhoogtes, allen onder platte daken. De praktijkvleugel bestaat uit één bouwlaag, de hogere

aula met daaronder garderobe bevindt zich in de hoek van de L-vorm.

Tussen de praktijkvleugel en de aula bevindt zich ook de hoofdingang met aan de zijde van de Ludgerstraat een pleintje. Naast de aula staat de drie bouwlagen hoge theorievleugel. In het verlengde van de theorievleugel staat de gymnastiekzaal. Het ketelhok staat pal tegen de noordgevel van de gymnastiekzaal. Het vrijstaande éénlaags gebouw voor de fietsenstallingen (nu in gebruik door de scheidsrechtersvereniging) bevindt zich ten noorden van de gymnastiekzaal/ketelhok.

2016, plattegrond begane grond: Plattegrond van de begane grond van de L-vormige gekoppelde bouwmassa's.

1943-1945, 2nd Tactical Air Force: Ook Deventer kwam gehavend uit de Tweede Wereldoorlog. Een Britse bommenwerper van de Second Tactical Air Force bombardeert de IJsselbrug bij Deventer. (Imperial War Museum, Londen)

Wederopbouwperiode

Het schoolgebouw is tussen 1968 en 1970 gebouwd als 'Gemeentelijke Technische School' (GTS). De periode rondom dit bouwjaar kan gezien worden als de laatste fase van de wederopbouwperiode.¹ Om de totstandkoming van het gebouw te voorzien van een historische context, volgt hier een globaal overzicht van de bouwopgave ten tijde van de wederopbouwperiode.

Naoorlogse bouwopgave

Nederland kwam na de bevrijding in 1945 zwaar gehavend uit de Tweede Wereldoorlog. De infrastructuur was grotendeels vernietigd of geroofd door de Duitsers, de industrie lag goeddeels stil, de landbouw had grote schade opgelopen en veel woningen waren vernietigd of zwaar beschadigd. Ook Deventer was zwaar getroffen, 450 woningen waren verwoest, 150 zwaar beschadigd en 63 licht beschadigd. Daarnaast waren er 110 grotere en kleinere bedrijven verwoest of zwaar beschadigd. In heel Nederland was er na de oorlog bovendien een groot tekort aan voedsel, brandstof en kleding.

¹ Hoewel de RCE de wederopbouwperiode heeft vastgesteld op 1945-1965 kan 1973 beschouwd worden als het eind van de wederopbouwperiode. In dat jaar vond de oliecrisis plaats, waardoor er een eind kwam aan een lange periode van economische groei vanaf het eind van de Tweede Wereldoorlog.

De eerste jaren na de oorlog stonden dan ook in het teken van het economische herstel, ook de bouwopgaven. Er werd aanvankelijk prioriteit gegeven aan de (her)bouw van infrastructuur, handelsgebouwen en industriële complexen. In de jaren vijftig nam de woningbouw een steeds belangrijker aandeel in van de totale bouwactiviteit net als kleuter- en lagere scholen. De bouw van raadhuisen, schouwburgen, postkantoren, middelbare- en hogescholen werd meestal uitgesteld tot de rijkere jaren zestig.²

² K. Bosma, e.a., *Bouwen in Nederland 600-2000*, 2007 en M. Kuipers, *Toonbeelden van de Wederopbouw*, 2002.

Naoorlogse scholenbouw

Naast dat een aantal scholen tijdens de oorlog beschadigd of verwoest was, had de nieuwbouw van scholen tussen 1942 en 1945 stilgelegen vanwege een bouwstop. Door de geboortegolf direct na de oorlog, de verhoging van de leerplicht tot zestien jaar en de opkomst van nieuwe onderwijstypen was de behoefte aan nieuwe schoolgebouwen zeer groot. Toch hadden de overheden de scholenbouwopgave onderschat. Enerzijds omdat de scholenbouw in zekere zin moest wedijveren om politieke urgentie met de groeiende woningnood ('volksvijand nummer één'). Anderzijds vanwege de lastig te voorspellen bouwopgave van met name middelbare scholen. Waar de behoefte aan lagere scholen eenvoudig te voorspellen was aan de hand van de demografische ontwikkeling, bleek de uitbreidingsbehoefte voor het middelbaar onderwijs complexer en onzekerder. Hier speelde namelijk ook de moeilijk voorspelbare trendontwikkeling in het streven naar gelijkheid van onderwijskansen, de effecten van onderwijsvernieuwing, de groeiende belangstelling voor verschillende takken van onderwijs, de regionale spreiding van scholen en de verhouding tussen openbaar en bijzonder onderwijs mee.

Door de democratisering van de maatschappij en de behoefte aan geschoolde arbeiders en hoger gekwalificeerd personeel bleek de naoorlogse toestroom naar het voortgezet onderwijs echter zeer groot.

In de naoorlogse verzorgingsstaat speelde de rijksoverheid een grote rol in de coördinatie van nieuwbouw. Alle grotere scholenbouwplannen werden beoordeeld door de Centrale Directie van de Wederopbouw en de Volkshuisvesting. Bovendien stelde de rijksoverheid elk jaar de maximale bouwvolumes vast voor de woningbouw, ziekenhuizen, scholen en dergelijke. Zodoende werd de schaarse hoeveelheid brandstof- en materiaal voor alle bouwopgaven in de verschillende sectoren evenwichtig verdeeld en gespreid. Het totale bouwvolume van de scholenbouw bleef echter jaar op jaar achter bij de schoolbehoefte. Hierdoor kregen leerlingen jarenlang les in tijdelijke schoolgebouwtjes. Bekende voorbeelden van deze tijdelijke gebouwen zijn de zogenaamde Finse scholen. Deze eenlaagse gebouwtjes werden als houten prefab onderdelen vanuit Finland aangevoerd en konden in korte tijd in elkaar gezet worden in Nederland.³

³ K. Loeff, e.a., *Scholen: Categorieaal onderzoek wederopbouw, 2002.*

Typologische ontwikkeling scholenbouw

Vanaf het begin van de negentiende eeuw was de betrekkelijk kleine zaalschool, bestaande uit één vertrek, het meest toegepaste type schoolgebouw. Vanwege de wettelijke eis dat er meerdere schoolvakken aangeboden dienden te worden, ontstond omstreeks het midden van de negentiende eeuw de gangschool. Verschillende lokalen werden ontsloten middels een gang die diende als verkeersader hiertussen. Als gevolg van de wettelijke invoering van Hogere Burgerschool (HBS) als schooltype in 1863 ontstonden de scholen met een middengang.

Vanuit de gedachte van de naoorlogse verzorgingstaat trok de rijksoverheid een grote rol naar zich toe op het gebied van de scholenbouw. De vele bouwvoorschriften die het Ministerie van Onderwijs voor de bouw van een school oplegde, bleken opmerkelijk genoeg geen remmende factor voor een brede typologische ontwikkeling.

Systeembouw

Net als in de woningbouw werd de oplossing voor de grote naoorlogse bouwopgave voor scholen aanvankelijk gezocht in de (permanente) systeembouw. Door seriematige bouwsystemen werd bespaard op arbeid en kon efficiënt overgegaan worden op een grote productie. Architect H.A. Maaskant ontwikkelde begin jaren vijftig twee typen standaard schoolontwerpen. Op initiatief van het Ministerie van Wederopbouw leverden enkele aannemers vanaf 1952 een aantal prototypen voor seriematig gebouwde schoolgebouwen. Vooral het in 1956 opgerichte Informatiecentrum voor Scholenbouw (ICS) zette in op de stimulering van de arbeidsbesparende gestandaardiseerde bouwsystemen. In de tweede helft van de jaren vijftig en de jaren zestig werden er dan ook veel scholen seriematig gebouwd. Vanaf de jaren vijftig werd de systeembouw voor scholen echter al hevig bekritiseerd door architecten. Het nadeel van deze standaardbouw was namelijk dat deze slechts voordelen bood als er grote aantallen van hetzelfde type gerealiseerd zouden worden.

In de loop van de jaren zestig werden de geproduceerde standaardtypen als te weinig flexibel ervaren door de onderwijskundige veranderingen. Systeembouw bleek uiteindelijk dan ook geen goede oplossing te bieden voor het tekort aan schoolgebouwen.

Naoorlogse typologische experimenten

Als alternatief op de traditionele gangschool verrichtte J. Eupen uit Amsterdam en later ook J.R.A. Koops scholen met een H-vormige plattegrond waarbij tweezijdig lichtinval en dwarsventilatie niet verhinderd zou worden door een naastgelegen gang. Een noemenswaardige oplossing vond architect A. van der Linden in zijn ontwerp voor een lagere school in Elspeet uit 1954. Hij plaatste een ontsluitingsgang op de begane grond en de klaslokalen op de verdieping waarbij elk lokaal voorzien was van een eigen opgang.

Introductie aula

Vanuit het sociaal-maatschappelijke streven naar gemeenschapsvorming in het Nederland van na de Tweede Wereldoorlog ontstond een nieuwe ruimtelfunctie in schoolgebouwen. De aula werd als centrale ruimte voor gezamenlijke bijeenkomsten geïntroduceerd naar Deens en Engels voorbeeld. Deze veelal centraal gesitueerde ruimte vormde in architectonisch opzicht een structuurbepalend element dat de eenheid van het schoolgebouw tot uitdrukking bracht.⁴

⁴ K. Loeff, e.a., *Scholen: Categorieaal onderzoek wederopbouw*, 2002.

Haltype

Naar buitenlands voorbeeld ontstond vanaf 1953 het haltype. In dit type werden de gebruiksmogelijkheden van de noodzakelijke verkeersruimte geoptimaliseerd. De gangen en de gemeenschapsruimte werden namelijk samengevoegd tot één centraal gesitueerde multifunctionele hal met daaromheen de klaslokalen. De lokalen op de begane grond sloten direct aan op de hal, de lokalen op de verdieping middels gaanderijen. Het zogenaamde kruistype had een spiegelsymmetrische opzet van een centrale hal waaromheen de lokalen molenwieksgewijs zijn gegroepeerd.

Paviljoenscholen

In de zoektocht naar een goede integratie van buiten- met de binnenruimte werd het paviljoenachtige type geïntroduceerd. Deze scholen hebben overwegend één bouwlaag en de lokalen zijn boomsgewijs vrij gegroepeerd langs een centrale gang. Ieder afzonderlijk lokaal was daarmee vrij op de zon georiënteerd, pergola's, luifels en speelplaatsen direct aan de lokalen brachten de sterke relatie met de buitenruimte tot stand.

Los meubilair

Een tendens die reeds in de eerste helft van de twintigste eeuw was ingezet was die van de toegenomen aandacht voor moderne pedagogische opvattingen waarbij de persoonlijke ontwikkeling en vorming van de leerling centraal stond. Aanvankelijk werden deze vrij radicale vernieuwende ideeën in de praktijk gebracht in een aantal alternatieve onderwijsvormen: Montessori (1914), de Vrije School (1923), Dalton (1924), Jenaplan (1962). De pedagoog Ph. J. Kohnstamm publiceerde in 1925 gematigder ideeën over de pedagogische kijk op het onderwijs en sloeg daarmee een brug naar het klassieke onderwijs. Hij pleitte voor behoud van de klassikale opzet maar met meer aandacht voor de cognitieve leerelementen en expressieve vakken. Zijn filosofie verzette zich tegen de eenzijdige intellectuele aard van het onderwijs. Ruimtelijk had deze opvatting tot gevolg dat het tot de Tweede Wereldoorlog gebruikelijke vaste meubilair vervangen werd door losse tafels en stoelen. Het losse meubilair was flexibeler op te stellen en bood ruimte voor andere vormen van lesgeven dan uitsluitend de klassikale opzet. Het maakte meer bewegingsvrijheid en een actievere inbreng van de leerlingen mogelijk.

Stedenbouwkundige context

Wijkgedachte

Belangrijk voor de ruimtelijke inrichting van wijken uit de wederopbouwperiode vormde de stedenbouwkundige theorie van de zogenaamde 'wijkgedachte'. De basisgedachte was die van een decentrale stad en kwam voort uit de gedachte achter de vooroorlogse tuindorpen. Een grote stad zou te onoverzichtelijk zijn om te wonen, dus diende deze te bestaan uit een netwerk van verschillende eenheden. De stad werd voorgesteld als concentrische kringen van woning, buurt, wijk, stadsdeel en stad met elk hun eigen voorzieningenniveau. De middelbare scholen kregen een plaats toebedeeld binnen het voorzieningenniveau van het stadsdeel. De hoeveelheid scholen kon vervolgens uitgedrukt worden in kerngetallen: per 100.000 inwoners 2 middelbare scholen, 2 ambachtsscholen, 2 industriescholen, 1 school voor bijzonder lager onderwijs en 1 schoolinstructiebad.⁵

⁵ K. Loeff, e.a., *Scholen: Categorieel onderzoek wederopbouw*, 2002.

Ontstaan Keizerslanden

Ter bestrijding van 'volkvijand nummer één' de woningnood, had de stad Deventer een halfcirkelvormige uitbreiding rondom het oude centrum in gedachten. Pas na de wijziging van de gemeentegrens met Diepenveen in 1960 kon de stad in die richting uitbreiden tot aan de Zandwetering. De grenswijziging resulteerde in de bouw van de Keizerslanden (1960), Borgele (1966) en de Platvoet. Overigens had het gemeentebestuur vanaf 1959 een zeer ambitieus plan om de stad te laten groeien tot een kwart miljoen inwoners, onder meer door toevoeging van een 'Dubbelstad' aan de westoever van de IJssel. In 1968 besloot de rijksoverheid de stekker uit dit plan te trekken, tot grote teleurstelling in Deventer. De wijk Keizerslanden werd ten noorden van het oude centrum opgezet met een voor de wederopbouwperiode kenmerkend recht stratenplan. De belangrijkste doorgaande ontsluitingswegen zoals de Ceintuurbaan in het zuiden en de Overstichtlaan/Lebiunuslaan (N337) waren breed opgezet en werden voorzien van gescheiden rijbanen. Deze wegen waren berekend op het toenemende autoverkeer als belangrijkste verkeersaders van de uitbreidingswijken.

De Karel de Grotelaan ging binnen de wijk fungeren als de belangrijkste verkeersas waarlangs veel gemeenschappelijke voorzieningen een plek kregen. Overigens dateert het eerste deel van deze weg, de Van Lithstraat, uit het interbellum en is duidelijk smaller van opzet dan de Karel de Grotelaan uit de jaren zestig.

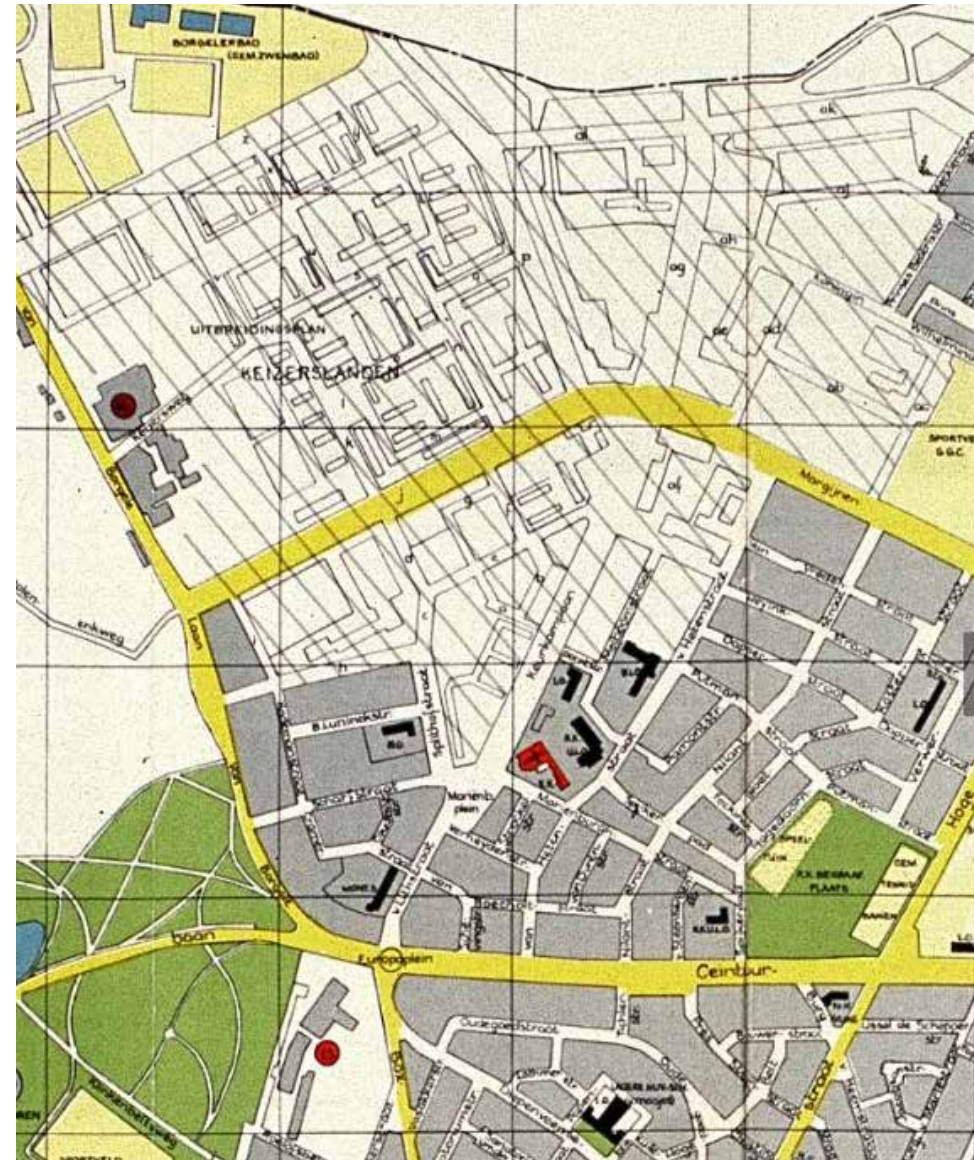
Ludgeruskwartier

Keizerslanden is opgedeeld in een aantal buurten. De Gemeentelijke Technische School werd gebouwd in het zogenaamde Ludgeruskwartier, een driehoekige buurt waarvan de Laan van Borgele/Ceintuurbaan, Van Lithstraat/Karel de Grotelaan en de Lebiunuslaan de begrenzing vormt. Terwijl een deel van de Keizerslanden al voor de oorlog was bebouwd, werd het overige Ludgeruskwartier in de loop van de jaren zestig ingevuld met overwegend laagbouw. De fabrieken van vleesverwerker Stegeman en beddenmaker Auping stonden nog lange tijd aan de Laan van Borgele tussen de weilanden. Hier zou later het Landsherenkwartier gerealiseerd worden.⁶

⁶ P. Dekker, e.a., *Licht, lucht en ruimte in Deventer*, 2021.

Plattegrond van het Ludgeruskwartier uit 1961. De wijk was nog niet geheel volgebouwd. De geplande locatie van de Technische school is geel gemarkeerd.

1970 detail plattegrond Deventer: Gearceerd het uitbreidingsplan van de wijk Keizerslanden in 1970. Omstreeks die periode werd er gewerkt aan een deel van het Ludgeruskwartier en met name ook het Landsherenkwartier ten noorden daarvan.

Boer Jos van de Beek bewerkt de grond waarop enkele jaren later het Ludgeruskwartier gebouwd zou gaan worden. Op de achtergrond de schoorsteen van vleeswarenfabriek Anton Hunink.

1902, Ambachtschool Deventer: Het eerste gebouw van de Deventer Ambachtsschool aan de Diepenveenseweg 38. In 1902 is het schoolgebouw in gebruik genomen, in 1995 is het pand gesloopt.

Van Ambachtschool tot LTS

De geschiedenis van de Gemeentelijk Technische School begon in 1900 bij de invoering van de Algemene Leerplichtwet waarmee kinderen van 7 tot 13 jaar verplicht werden om onderwijs te volgen. De school werd destijds gezien als een belangrijk maatschappelijk instituut waar kinderen naast de noodzakelijke kennis ook opgevoed werd door het bijbrengen van normen en waarden. Overigens ging tot aan de eerste helft van de twintigste eeuw het merendeel van de kinderen direct na de lagere school aan het werk. Middelbaar onderwijs bleef een privilege, pas na de Tweede Wereldoorlog zou het vervolgonderwijs echt voor alle lagen van de bevolking toegankelijk worden. Vanuit de industrie en dienstensector groeide echter de behoefte aan geschoold personeel. De oprichting van de ambachtschool in Deventer vond kort na het ingaan van deze Algemene Leerplichtwet plaats. In 1901 kende de provinciale staten 1000 gulden subsidie toe aan de oprichting van een ambachtsschool en ook de rijksoverheid droeg 1500 gulden bij. Daarop besloot de gemeenteraad van Deventer op 13 januari 1902 tot de oprichting van een gebouw voor "het theoretisch en praktisch ambachtsonderwijs".

De reeds bestaande Bouwkundige school, de Boetseerschool en de cursussen Timmeren, Smeden en Schilderen gingen op in de nieuwe ambachtsschool die ongeveer 300 leerlingen telde. Het nieuwe schoolgebouw aan de Diepenveenseweg 38 werd op 6 januari 1903 in gebruik genomen. In de loop der jaren steeg het aantal leerlingen en werd het vakkenaanbod breder: kleermaken (1912), metselen (1929), automonteur (1933), brood- en banketbakken (1940), metaalbewerking (1954). Als gevolg van overheidsbeleid veranderde de naam ambachtsschool in 1949 in Gemeentelijke Technische School (GTS). Het gebouw uit 1902 werd door de groei van de school in de loop der jaren te krap.

1902, Docent met werkstukken ambachtschool Deventer: Een docent omringd door werkstukken van zijn leerlingen op de oude locatie van de ambachtsschool aan de Diepenveenseweg.

Mammoetwet 1968

In 1968 werd –na een lange aanlooptijd– de Mammoetwet aangenomen. De vooroorlogse opzet van het onderwijs waarbij uitgegaan werd van standsverschillen, werd hiermee doorbroken. Er werd in de nieuwe wet een betere verbinding gemaakt tussen de verschillende schoolsoorten, bovendien werd er een brugklas ingesteld voorafgaand aan de definitieve schoolkeuze. Hierdoor werd het voor leerlingen makkelijker om te wisselen van onderwijsvorm. In de praktijk had de wet grotere scholen en schoolfusies (scholengemeenschappen) tot gevolg. Dit maakte een eventuele overstap nog laagdrempeliger.

Vanaf de mammoetwet werden de twee onderwijsrichtingen aan de Gemeentelijke Technische School aangeduid als de Lagere Technische School (LTS, een van de voorlopers van het VMBO) en het Individueel Technisch Onderwijs (ITO, een voorloper van het LWOO).

1968, Trijn van Weperen uitleg Mammoetwet: Wethouder van onderwijs, T. van Weperen presenteert de nieuwe plannen voor het onderwijs naar aanleiding van de in 1968 ingevoerde Mammoetwet.

Aanleiding bouw LTS

Besluit tot nieuwbouw, 1956-1958

Het ambachtsschoolgebouw aan de Diepenveenseweg uit 1903 werd door het groeiend aantal leerlingen en het bredere onderwijsaanbod kort na de oorlog al te krap. Het schoolgebouw diende uitgebreid te worden met extra klaslokalen en een tweede gymzaal. Deze uitbreiding bleek op de huidige locatie niet mogelijk. Bovendien was de lokaalindeling ondoelmatig en waren “de verkeerslijnen in het gebouw lang en grillig” terwijl ook een goed overzicht in de gangen ontbrak. De gemeente had in de zomer van 1956 een lijstje opgesteld met 15 punten waaraan het gebouw niet meer voldeed aan de toenmalige eisen voor een schoolgebouw. Nieuwbouw was de enige verantwoorde oplossing voor het ruimtevraagstuk, aldus de gemeente. In een eerste globale raming werden de kosten van nieuwbouw geschat op 4.042.500 gulden.⁷

Op 22 december 1958 besloot de gemeenteraad van Deventer in te stemmen met de bouw van een nieuw schoolgebouw. Hierop gaf de gemeente opdracht om te onderzoeken welke toekomstige behoefte aan technisch onderwijs in Deventer te verwachten was.

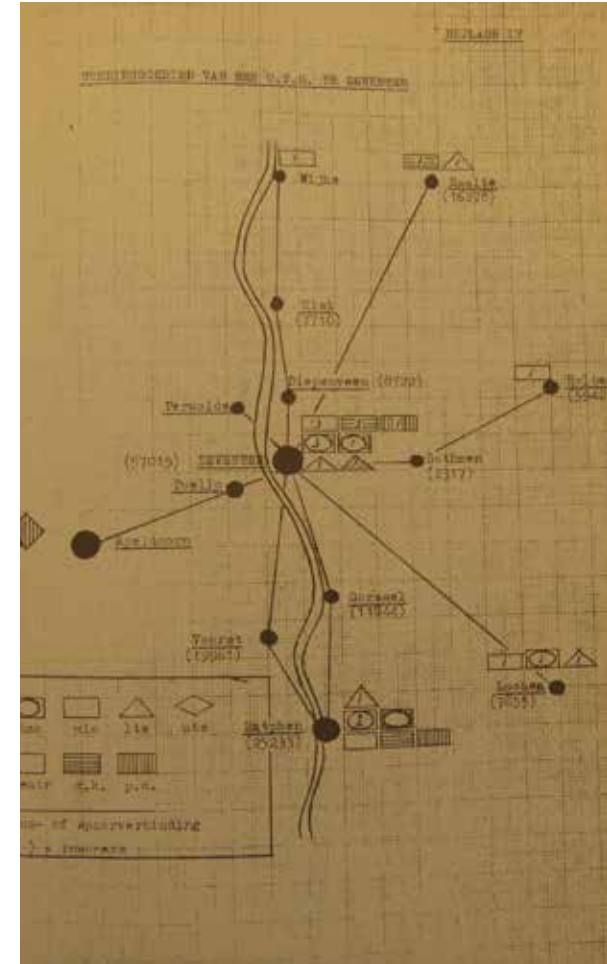
⁷ NL-DvHCO-1441-191.

Geschat werd dat de Gemeentelijke Technische School in 1962 omstreeks 800 leerlingen zou gaan tellen.⁸

Vanaf 1953 werd de mogelijkheid onderzocht om ook het Uitgebreid Technisch Onderwijs (UTO) aan te bieden aan de Gemeentelijke Technische School. Hiervoor werd in 1962 uitgebreid onderzoek gedaan naar de vraag voor technisch personeel vanuit het bedrijfsleven. En ook de verwachte demografische ontwikkelingen in Deventer en de omringende dorpen werd onderzocht. Er werd in het onderzoek nog altijd nadrukkelijk rekening gehouden met de drie verschillende zuilen: de Neutrale, Rooms Katholieke en Protestants Christelijke. Een belangrijk aandachtspunt in het rapport uit 1962 was wederom de huisvesting van de school. Hiervan werd toen al gezegd dat de planvorming zich in een ver gevorderd stadium bevond, en “dat binnen afzienbare tijd met de bouw begonnen kan worden.” Deze opmerking bleek nogal optimistisch.⁹

⁸ *De Toekomstige behoefte aan Lager Technisch Onderwijs voor jongens in de gemeente Deventer*, Economisch Technologisch Instituut Overijssel, Zwolle, April 1959, NL-DvHCO-1441-191.

⁹ *Nota betreffende de economische noodzaak en de onderwijskundige mogelijkheden van een gemeentelijke uitgebreid technische school te Deventer*, 12 september 1962, NL-DvHCO-1441-190.

Schema uit het UTO rapport uit 1962 van het leerlingspotentieel van Deventer ten behoeve van de oprichting van het Uitgebreid Technisch Onderwijs. Ook de verzuilde maatschappij speelde hierbij nog altijd een rol.

Eerste voorgestelde locatie voor het nieuwe schoolgebouw in mei 1959. Uiteindelijk zou de school iets zuidelijker van dit terrein gerealiseerd worden.

Locatiekeuze nieuwbouw, 1959-1961

Als vervolg op het raadsbesluit uit december 1958 om over te gaan tot nieuwbouw, kreeg de directeur van de Openbare Werken van de gemeente Deventer in februari 1959 de opdracht om advies uit te brengen over een eventuele locatie. Aanvankelijk had Openbare Werken een locatie op het oog in de nieuw te bouwen wijk Keizerslanden, achter de fabriek van vleesverwerker Stegeman aan de Laan van Borgele. Uiteindelijk zou de school iets zuidelijker van dit terrein gerealiseerd worden. In de begeleidende brief gaf de directeur van de Openbare Werken een toelichting op de ordening en omvang van de schoolgebouwen:

“Het schoolgebouw zou kunnen bestaan uit een gebouw van drie lagen met de theorielokalen langs de hoofdweg; daarachter de praktijklokalen alle op de begane grond (40 x 70 m.); daarnaast bij het voorgebouw aansluitend het gymnastieklokaal. Op het open erf o.a. de stelloods; rijwielstalling bij voorkeur onder het gebouw”¹⁰

Nadat er ook een architect voor de uitwerking van de nieuwbouwplannen was aangewezen verscheen er in februari 1961 een plantekening van de uiteindelijke (huidige) locatie van de school.

Op deze plantekening staat de plek voor de sportvelden (noordwest) en het L-vormige contour waarbinnen de rooilijn van de gebouwen zich zouden moeten gaan bevinden, ingetekend.

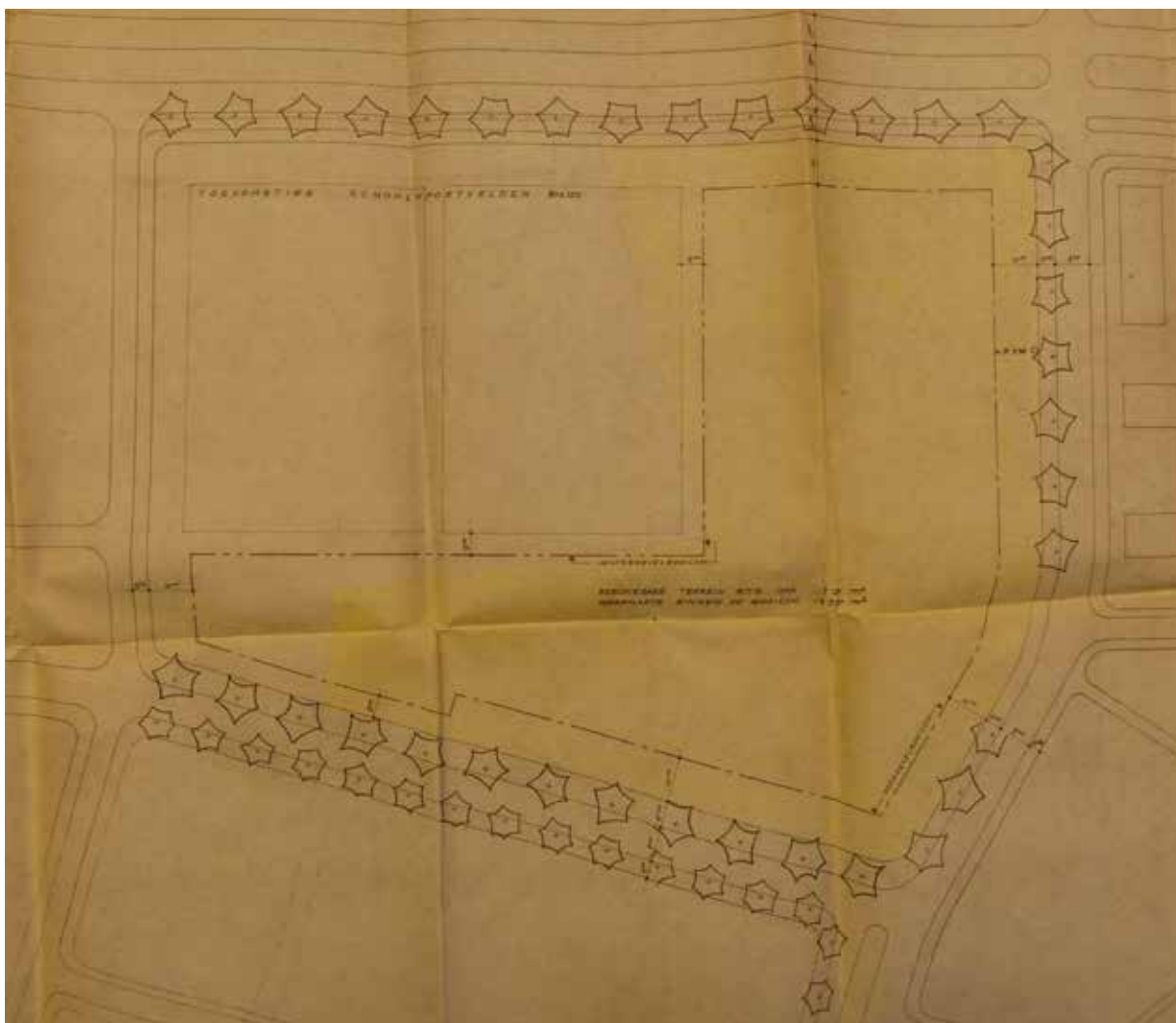
Keuze architect, 1959-1960

In de zoektocht naar een geschikte architect voor de bouw van het schoolgebouw zocht de gemeente contact met de Bond van Nederlandse Architecten (BNA). Deze stelde drie bureaus voor:

- Architectenbureau Lammers uit Arnhem
- Architect A. van der Linden uit Elspeet
- Architectenbureau J.B. Koning en J.C. Rentjes uit Hengelo en Almelo

Het bureau Lammers had destijds nog geen scholen ontworpen maar wel industriële gebouwen, met name voor de textielindustrie. A. van der Linden had wel enige ervaring met schoolgebouwen, onder meer de genoemde lagere school in Elspeet. Van de drie voorgestelde bureaus had J.B. Koning en J.C. Rentjes het meest ervaring met schoolgebouwen. Eerder waren ze al verantwoordelijk voor de bouw van een huishoudschool in Vriezenveen, een ULO school in Enschede, een lagere school in Almelo en Hengelo. Ook hadden ze de postkantoren in Zwolle, Almelo en Wierden ontworpen en een aantal kantoorgebouwen, kerken en woningen. In april 1960 werd het ervaren bureau van J.B. Koning en J.C. Rentjes uit Hengelo door de gemeente gekozen als architect. Al bij de opdrachtverlening sprak de gemeente de wens uit om in 1961 te beginnen met de bouw.

¹⁰ NL-DvHCO-1441-191.

Uiteindelijke locatie voor de school op een kaart uit februari 1961.

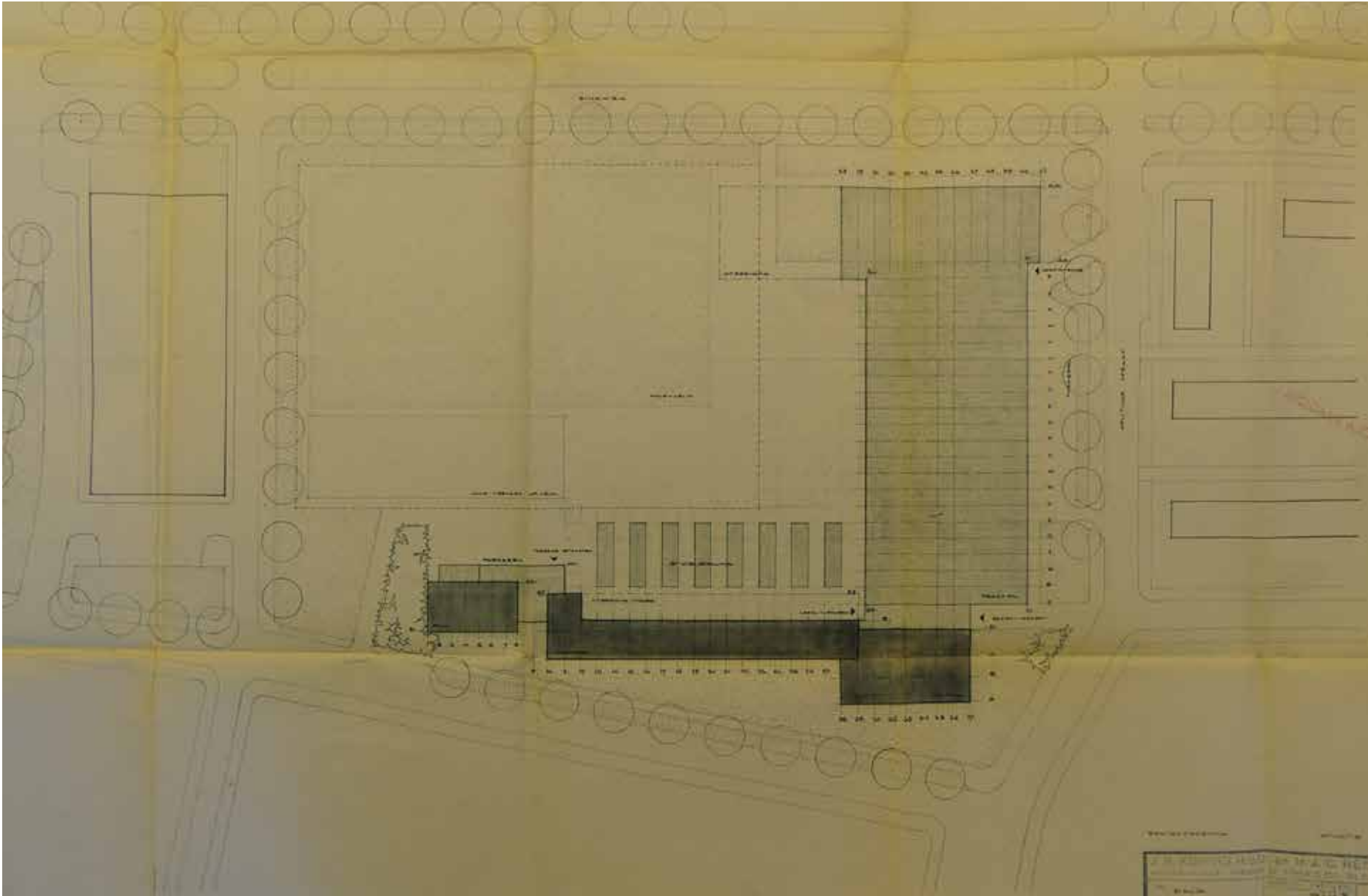
Ontwerp LTS

Hoofdopzet en groepering gebouwen

De L-vormige groepering van de gebouwen rondom de zuid- en ooststrand van het perceel was al zichtbaar in de 'rooilijnschets' van februari 1961. Het langwerpige drielaags theoriegebouw met gang (noordzijde) werd geplaatst in het zuidelijk deel van het perceel met tegen de kopse westzijde de gymzaal en het ketelhok. Tegen de oostzijde van het perceel werd het éénlaagse praktijkgebouw geplaatst, ontsloten door een middengang. In de hoek tussen beide onderwijsgebouwen werden de centrale ruimtes van de aula en de hoofd(in)gang geplaatst. Alle bouwmassa's hadden een plat dak bedekt met drielaags bezand teervlit en daarop een grindlaag. Karakteristiek voor de gevels van de onderwijsvleugels zijn de grote gekoppelde stalen ramen en de nadruk op de horizontaliteit van de gevels.

Het overige, noordwestelijke, deel van het schoolterrein werd gebruikt als sportterrein. Dat men er vanuit ging dat de school verder zou groeien bleek uit het bouwplan, waarin reeds een tweetal uitbreidingsmogelijkheden geschetst werd. Tegen de noordwestelijke punt van de praktijkvleugel werd de mogelijkheid geprojecteerd voor een uitbreiding ten behoeve van enkele chemie- en textiellokalen. Ook tegen de lange noordgevel van de theorievleugel werd een eventuele uitbreiding ingetekend. De uitbreiding van de theorievleugel zou begin jaren negentig op die plek gerealiseerd worden.

De voormalige LTS is een herkenbare vertegenwoordiger van dit naoorlogse type schoolgebouw voor voortgezet beroepsonderwijs met een L-vormige plattegrond. Het gebouw van de Twentse architecten J.B. Koning en J.C. Rentjes laat hun kenmerkende sobere bouwstijl zien, waarbij ze vaak een betonstructuur combineerden met een baksteen invulling, met betondetails, een ritmische, horizontale gevelgeleding en grote stelen raampartijen. Dit is bij het Etty Hillesum Lyceum goed terug te zien. Het materiaalgebruik van glas, baksteen, beton en staal is kenmerkend voor de wederopbouw en weerspiegelt het principe van "licht, lucht en ruimte".

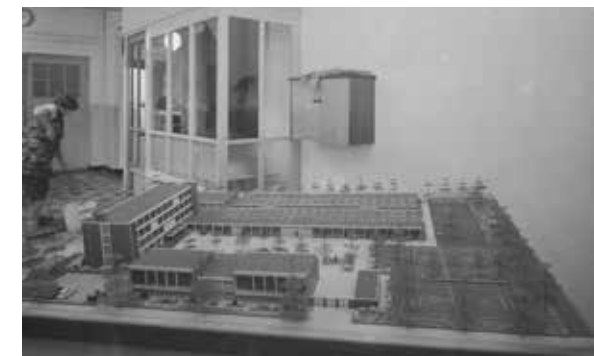
Tekening uit 1965 waarop de groepering van de gebouwen zichtbaar is. De L-vormige opzet is al zichtbaar op de 'rooilijnschets' uit 1961.

Sint Bernardus technische jongensschool, 1959

Opmerkelijk is de sterke overeenkomst in hoofdopzet en groepering van de bouwmassa's tussen de Gemeentelijke Technische School en een andere, eveneens technische, school in Deventer. De Rooms Katholieke Sint Bernardus technische jongensschool aan de Willem de Zwijgerlaan werd in 1959 gebouwd naar ontwerp van de Deventer architecten J.J.P. Haket en G. Heijnen. Het Sint Bernardus schoolgebouw bestaat net als de Gemeentelijke Technische School uit een middelhoog theoriegebouw en haaks daarop (in L-vormige plattegrond) een éénlaags praktijkvleugel. Beide vleugels zijn in dit geval ontsloten door een middengang. Niet alleen de opzet vertoon veel gelijkenissen, ook de timing is opvallend. Zo valt de bouw van de Sint Bernardusschool samen met de periode waarin de eerste plannen voor de Gemeentelijke Technische School vorm krijgen. In de zoektocht naar een locatie voor de Gemeentelijke Technische School in januari 1959, maakten de burgermeester en wethouders al een opmerking over de hoofdopzet van de bouwmassa's: "Rekening gehouden moet worden met 3 bouwlagen voor de theorielokalen en 1 à 2 bouwlagen voor de praktijklokalen."¹¹

¹¹ NL-DvHCO-1441-191.

Waarschijnlijk is de hoofdopzet en de groepering van het gebouw van de Gemeentelijke Technische School ontleend aan de Sint Bernardus school, nog voordat de architecten J.B. Koning en J.C. Rentjes bij de nieuwbouw betrokken waren. Overigens is de Sint Bernardusschool aan de Willem de Zwijgerlaan in 2006 gesloopt.

1965-1968, Maquette Sint Bernardus technische jongensschool: Maquette van de in 1959 gebouwde Sint Bernardus technische jongensschool aan de Willem de Zwijgerlaan.

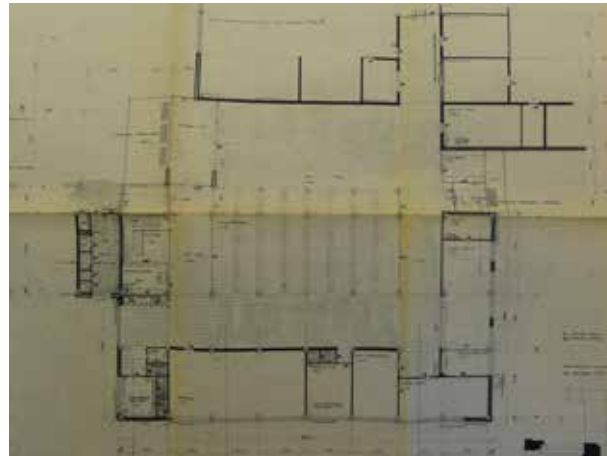
De bouwmassa van de aula en garderobe van buiten.

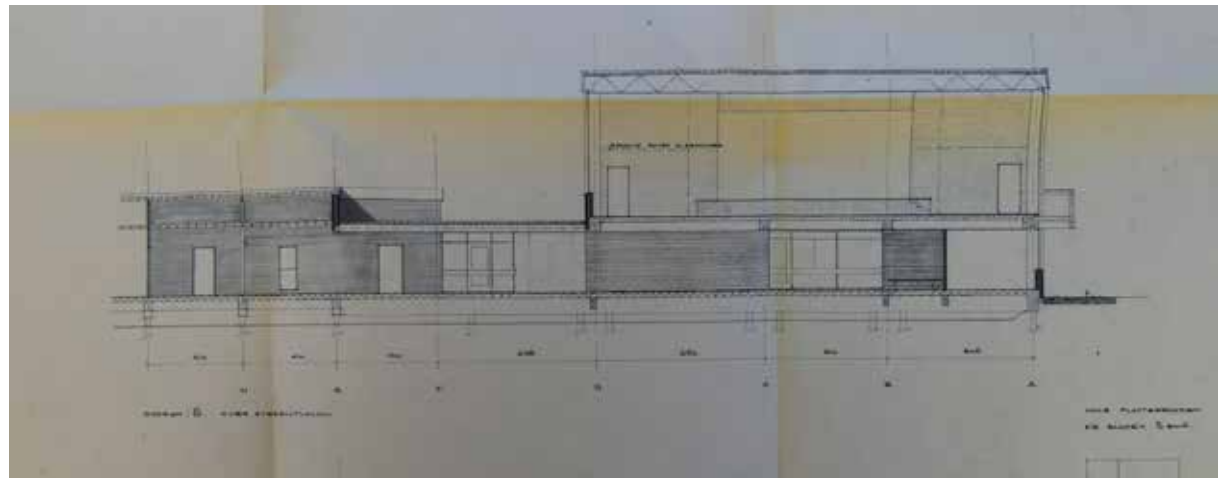
De aula met het verhoogde toneel en de tweezijdige daglichttoetreding.

Aula en hoofdingang

De hoofdentree tot het gebouw bevindt zich tussen de aula en de praktijkvleugel. De entree bestond oorspronkelijk uit twee ingangen. Eén ingang aan de zijde van de Ludgerstraat was uitsluitend bedoeld voor de leraren en bezoekers van de school. De andere ingang bevond zich aan de zijde van de sportvelden, waar ook de fietsenstalling stond. Deze was bedoeld voor de leerlingen. Op de begane grond onder de aula was de garderobe ingericht met daaromheen ondersteunende vertrekken zoals voor de administratie. Boven de garderobe bevindt zich de aula die fungeert als dé centrale bijeenkomstruimte en tevens ook als overblijflokaal. Deze ruimte heeft een hoog plafond en bevat een verhoogd toneel met kleedkamers ter weerszijde daarvan. Middels grote gekoppelde ramen in de zuid- en noordgevel is de aula voorzien van veel daglicht. Overigens blijkt uit de eerste aanzichttekeningen dat de gevels van de aula aanvankelijk decoratiever gepland waren dan dat ze zijn uitgevoerd. Zo is bijvoorbeeld het geplande betonreliëf omwille van het budget achterwege gelaten.

Op het begane grond niveau, onder de aula, bevindt zich de garderobe met daaromheen administratieve vertrekken. Ook de gescheiden ingangen, één voor het personeel en één voor de leerlingen zijn zichtbaar op de plattegrond.

Doorsnede over de aula en hoofdingang richting het oosten. Op de begane grond is de garderoberuimte (en links daarvan de hoofdingang), op de verdieping de aula annex overblijflokaal.

Praktijkgebouw

De praktijkvleugel werd vormgegeven als een plat, eenlaags bouwmassa. De ruime lokalen werden ontsloten door een brede middengang. In de lokalen worden de werkstukken door de leerlingen gemaakt en zijn om die reden ruim opgezet. In een aantal lokalen waren ruimtes afgescheiden met een specifieke functie zoals: een spuitkamer, een droogkamer, een lakkamer en ook wasruimtes en magazijnruimtes. Om overlast vanuit de praktijklokalen te beperken werd de praktijkvleugel in een eenlaags gebouw op de begane grond ondergebracht. De langwerpige lage gevels werden opgebouwd uit een reeks gekoppelde ramen met een plint van baksteen en een daklijst van gewassen grindbeton. Het dak wordt gedragen door een reeks V-vakwerkliggers die ter plaatse van de middengang en de gevels zijn opgelegd.

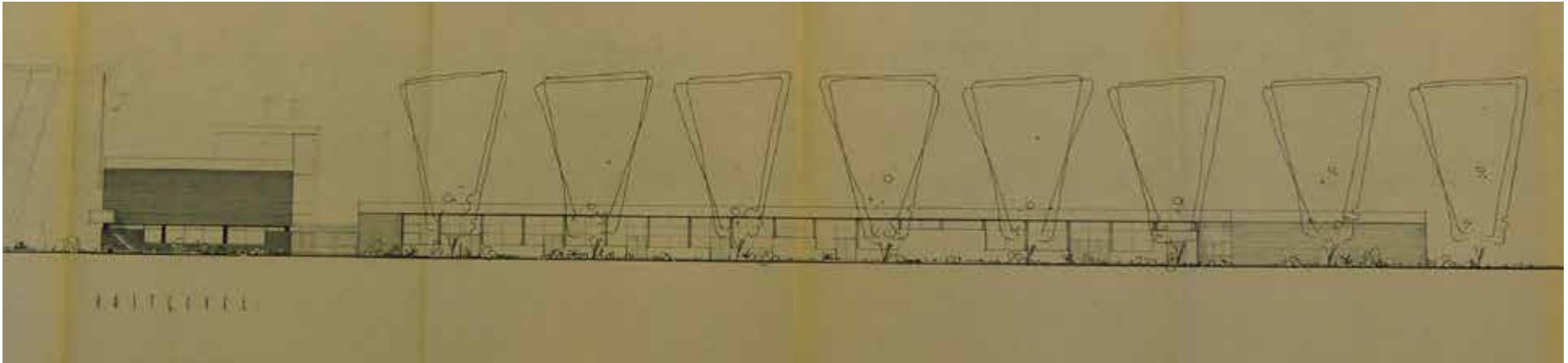
Praktijkles in 1979.

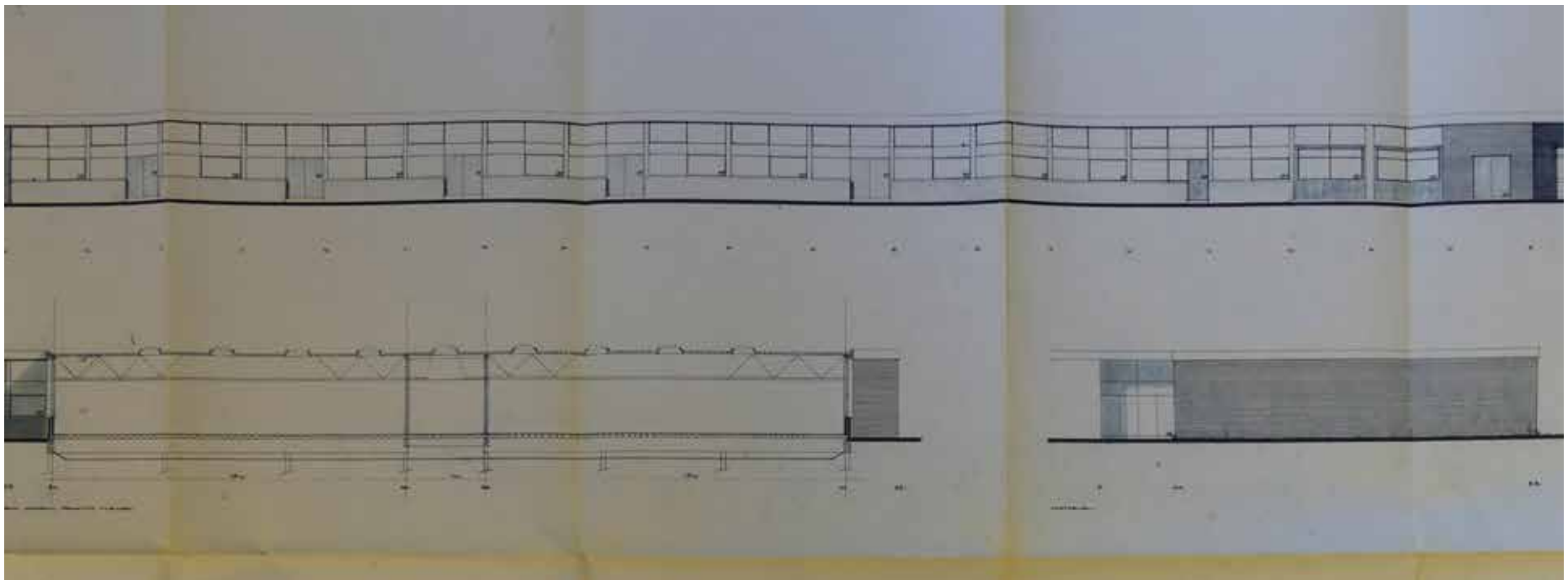
De leerlingen krijgen praktijkles in metselen, 1979.

Indruk van een van de praktijklokalen anno 2021.

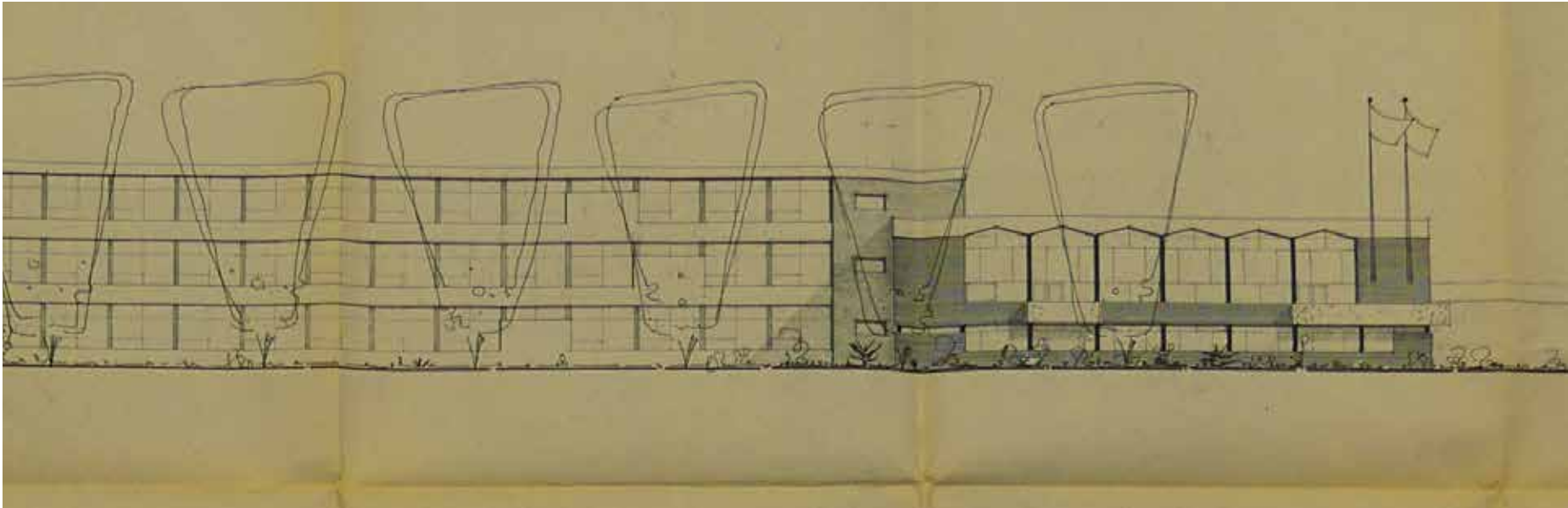
De lange oostgevel van de praktijkleugel met links daarvan de gesloten gevel van de aula en daartussen de hoofdingang.

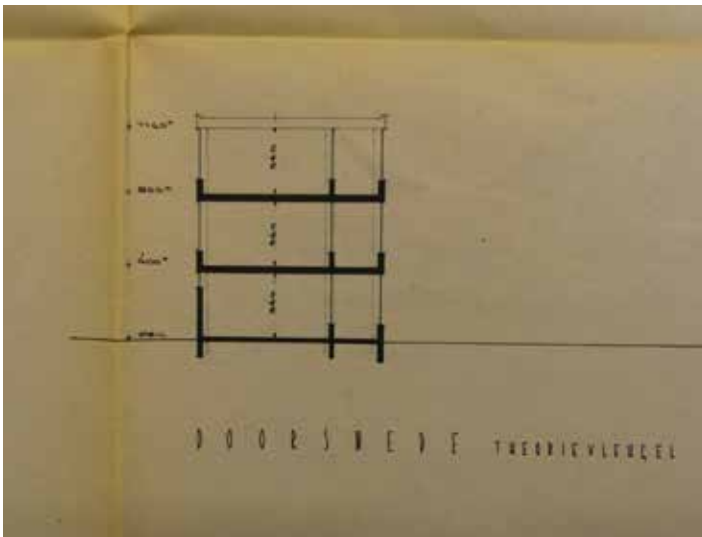
Lange oostgevel en dwarsdoorsnede van de praktijkleugel.

De brede éélaagse praktijkvleugel met plat dak en een gevel van gekoppelde ramen.

Tekening van de zuidgevel van de school. In het midden de sterk horizontaal geledede gevel van de theorievleugel. Links de gymzaal en rechts de aula.

De dwarsdoorsnede van de drielaags theorievleugel toont de eenvoudige opzet ervan: links de lokalen, rechts de gangen.

Theoriegebouw

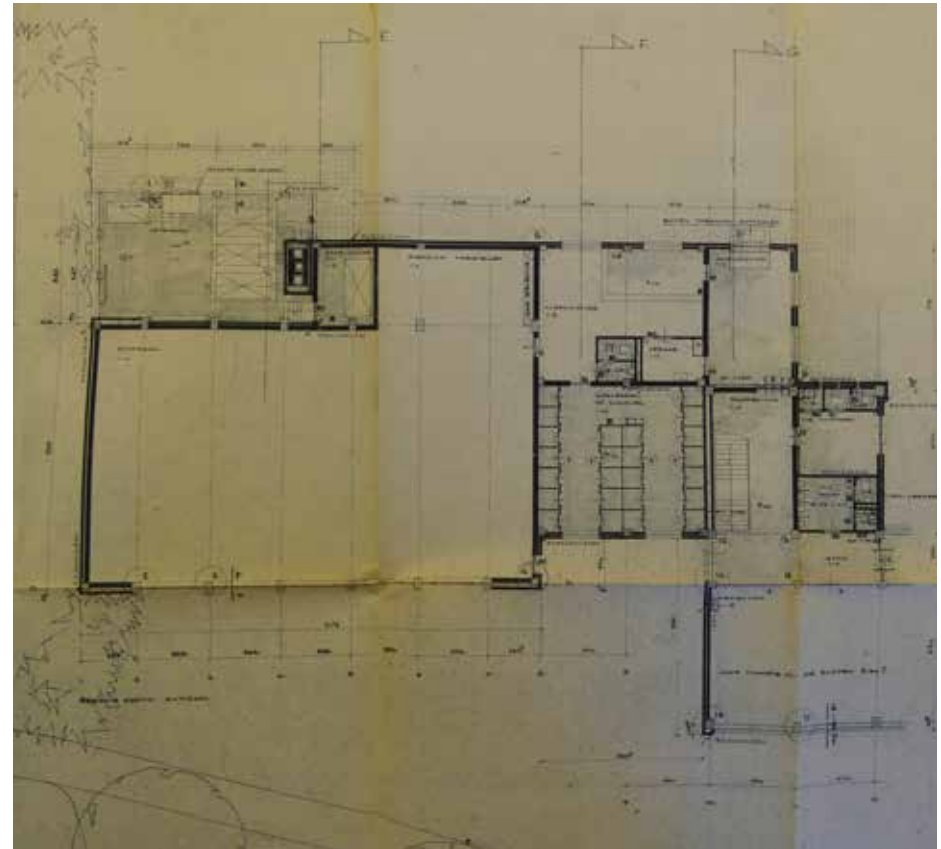
Het theoriegebouw werd oorspronkelijk opgebouwd als een drielaags gebouw met de ontsluitingsgangen aan de noordzijde en de lokalen aan de zuidzijde. Begin jaren negentig werden er ook lokalen aan de noordzijde toegevoegd. De zuidgevel kreeg een sterke horizontale geleiding door de bijna volledig doorlopende reeks gekoppelde ramen. Hiertussen werden brede horizontale stroken van witgrijs metselwerk geplaatst. De bovenste strook, net onder de dakrand, werd bekleed met platen van gewassen grindbeton. De constructie bestaat uit een gewapend betonnen skelet.

De huidige zuidgevel van de theorievleugel.

Het ketelhok met de hoge schoorsteen, daarachter de gymzaal. Het witte gebouw linksachter is het begin jaren negentig aangebouwde deel van de theorievleugel.

De oorspronkelijke plattegrond van de gymzaal.

Gymzaal en ketelhok

De gymzaal met het ketelhok daartegenaan werd ten westen van de theorievleugel gebouwd. De beide ruimtes zijn middels een lager tussenlid verbonden met de theorievleugel. In dit tussenlid bevond zich, naast een verbindingsgang, ook een waslokaal met daarin 24 douches. Het ketelhok werd tegen de noordgevel van de gymzaal geplaatst en is herkenbaar aan de grote schoorsteen. De gevels van de gymzaal zijn afwisselend zeer open, met grote gekoppelde ramen, of zeer gesloten door met baksteen beklede gevels.

Het interieur van de gymzaal anno 2021.

De éénlaagse fietsenstalling (nu de scheidsrechtersvereniging) naast het sportterrein van de school.

Sportvelden en fietsenstalling

De sportvelden kregen een plek op het noordwestelijke deel van het schoolterrein. Deze bestond uit een verhard en een onverhard gedeelte. De onverharde sportterreinen werden aangelegd door de gemeentelijk plantsoendienst terwijl voor het verharde deel een extra opdracht werd verstrekt aan de aannemer.

Tussen het ketelhok en het onverharde sportterrein werd een éénlaagse fietsenstalling gebouwd. De stalling (of: 'rijwielberging') kreeg gevels bestaande uit verticale betonstroken met daartussen stroken van gewassen grindbeton en enkele muurvelden van baksteen.

Stedenbouwkundige inpassing

In de naoorlogse uitbreidingswijken werden schoolgebouwen vaak benut als stedenbouwkundige elementen, als oriëntatie- en rustpunt tussen de woonstraten. De onderwijsvernieuwing was er bovendien op gericht dat de school en de maatschappij contact moesten maken en in stedenbouwkundige zin een onderdeel gingen vormen van de wijk of buurt waarin ze stonden.

Het gerealiseerde schoolgebouw van de Gemeentelijke Technische School is eveneens als oriëntatiepunt en stedenbouwkundig element gaan functioneren. De school vormt een bijzonder en opvallend onderdeel van de wijk door de ligging op een grote hoekkavel met in hoogte verspringende volumes en de vele groene ruimte rondom en relatief transparante gevels. In de oorspronkelijke opzet van de wijk zou veel strokenbouw ingebed in een royale groene omgeving worden gerealiseerd. In de gewijzigde opzet was dat deels het geval, maar kwam er ook dichtere bebouwing met bijvoorbeeld straten met rijtjeshuizen. Het schoolgebouw grenst aan die twee werelden.

1969, Gedenkboek 75 jaar Gemeentelijke Technische School: Bouwwerkzaamheden in 1969 aan het schoolgebouw door Bouwbedrijf Obdeyn uit Deventer.

1977, Gedenkboek 75 jaar Gemeentelijke Technische School: Foto van alle medewerkers op het voorpleintje.

Bouw schoolgebouw, 1968-1970

Hoewel de gemeenteraad al in 1958 goedkeuring had verleend aan de nieuwbouw, kwam er pas in 1965 goedkeuring vanuit het Ministerie van Onderwijs. Het zou echter nog tot 1968 duren voordat de bouw daadwerkelijk begon.

Op 2 september 1968 werd officieel afgetrapt met de bouw van de nieuwe school. De Deventer Wethouder van onderwijs, Tineke van Weperen, mocht samen met de jongste leerling, Herman Tuitert, de eerste paal slaan.

Bouwbedrijf Obdeyn uit Deventer was de aannemer die het gebouw realiseerde. Schildersbedrijf Lenferink uit Lemelerveld voerde het schilderwerk uit. De vloerbedekkingen werden gelegd door A.F. Pierik en F. Boerkamp. De stalen ramen en deuren werden geleverd door de firma Rolocate uit Staphorst.

De bouw vorderde door de zachte winter van 1969-1970 sneller dan aanvankelijk werd gedacht. De oplevering van het gebouw vond daardoor al plaats op 15 juli 1970. Alle personeelsleden kwamen tijdens de zomervakantie een week terug van vakantie om de leslokalen in te richten, zodat de school vanaf de start van het nieuwe schooljaar al in gebruik genomen kon worden.

Het nieuwe gebouw werd op 28 oktober officieel geopend door Maarten Dirk van Wolferen, secretaris generaal van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen.

Luchtfoto uit 1973 van de pas gereedgekomen Gemeentelijke Technische School.

1972, *Plastiek* Renate Vincken: Het kunstwerk van Renate Vincken uit 1972, nabij de hoofdingang van de Gemeentelijke Technische School.

Het waterplastiek van Renate Vincken staat nu op het droge, de oorspronkelijke vijver is gedempt.

Het voorpleintje aan de Ludgerstraat in 1979.

Het baksteenrelief in de hal van Jo Pessink maakt een plastische en golvende indruk.

Kunstwerken

Percentageregeling beeldende kunst

In 1951 werd er een regeling ingesteld die voorschreef dat anderhalf procent van de totale bouwkosten van representatieve rijksgebouwen gereserveerd diende te worden voor decoratieve aankleding van de gebouwen. Deze zogenaamde 'percentageregeling beeldende kunst' heeft een grote bijdrage geleverd aan de naoorlogse kunstproductie in, aan en rondom rijksgebouwen. Voor de scholenbouw werd iets later een vergelijkbare regeling ingevoerd.

De beperkende regelingen voor de scholenbouw vanuit het bouwbesluit werd door architecten vaak als belemmerend ervaren voor de esthetische vormgeving van gebouwen. Daarnaast was er vanuit de pedagogische hoek een pleidooi om beeldende kunst op te nemen in schoolgebouwen. Kunst leverde immers een bijdrage aan de creatieve vorming van de leerlingen. In navolging van de percentageregeling uit 1951 werd er in 1955 dan ook besloten om een vergelijkbare regeling voor nieuwe schoolgebouwen in te voeren. De regeling maakte het mogelijk om voor maximaal één procent van de bouwsom rijkssubsidie te ontvangen voor decoratieve kunst.

Aan de hand van deze subsidieregeling werd er een bedrag van 32.400 gulden beschikbaar gesteld voor kunst in of bij het schoolgebouw van de Gemeentelijke Technische School.

Aanvankelijk stelden de architecten J.B. Koning en J.C. Rentjes in 1969 drie kunstwerken aan de gemeente voor:

- Een wand van baksteenrelief van 80 vierkante meter in de entreehal door Jo Pessink uit Deventer.
- Een balkonbalustrade in betonrelief van 25 vierkante meter aan de aula door Willie Zandvliet uit Deventer.
- Een polyester plastiek in de vijver voor de hoofdentree door Renate Vinken uit Zutphen.

Na een gesprek tussen het Ministerie van Onderwijs en architect Rentjes werd besloten om het betonrelief van de balustrade te laten vervallen en het vijverbeeld in beton uit te voeren. Waarschijnlijk werd het betonrelief achterwege gelaten omdat deze niet binnen het budget paste.

Het vijverbeeld van Renate Vinken werd aangeduid als een waterplastiek, het kunstwerk kreeg geen specifieke titel. Het in beton uitgevoerde werk kreeg een plek in een kleine rechthoekige vijver, voor de hoofdingang van de leraren aan de Ludgerstraat. Ook werden er waterleidingen in het werk aangebracht waaruit kennelijk water kon spuiten. Het was de bedoeling dat het kunstwerk klaar zou zijn vóór de opening van het schoolgebouw maar dat lukte helaas niet.

Tijdens de opening werd daarom een tijdelijke sproeikop in de vijver geplaatst. In 1971 was het kunstwerk alsnog klaar en werd het op 13 oktober onthuld. Overigens is de vijver op een later moment gedempt.¹²

Het baksteenrelief van Jo Pessink kreeg een plek in de hal van de hoofdentree. Het kunstwerk bestaat uit een aantal horizontale banden metselwerk in rechtopstaand verband. Doordat het metselwerk is opgebouwd uit een reeks van ongelijkmatige hollingen geeft het de illusie van een plastische, golvende beweging. Opmerkelijk is dat voor de uitvoering van het 80 vierkante meter grote kunstwerk een werktekening werd vervaardigd op ware grootte. Waarschijnlijk is het metselwerk van de reliëfmuur uitgevoerd door de aannemer Obdeyn, onder toezicht van Pessink.

¹² NL-DvHCO-1441-195.

Jo Pessink

De Overijsselse kunstenaar Johan Reindeert (Jo) Pessink (1928-1998) werd geboren in Deventer. Pessink studeerde aan de Arnhemse Academie Kunstoefening en het Nationaal Hoger Instituut voor Schone Kunsten in Antwerpen. Van 1963 tot 1989 was hij docent aan de Academie voor Kunst en Industrie (AKI) in Enschede. Pessink was bedreven als graficus, glasschilder, wand-schilder en beeldhouwer, maar maakte ook veel scherftegelmozaïeken.

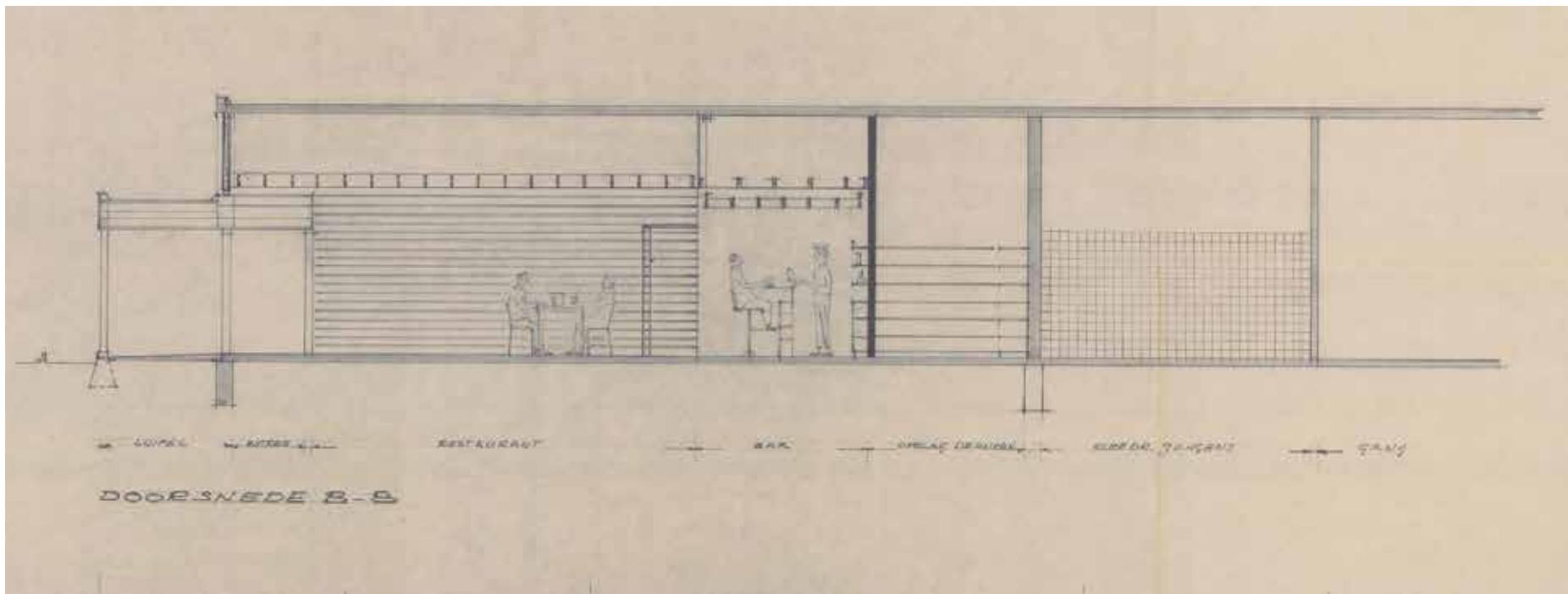
Bekend zijn onder meer zijn mozaïek in het Carolus Clusius College in Zwolle, het scherftegelmozaïek in hal dienstengebouw IJsselcentrale Harculo, en het reliëf voor het postkantoor in Hengelo. (Kunst uit de wederopbouw, Zwolle, inventarisatie Het Oversticht 2015).

In Deventer staat bij wijkcentrum De Dreef een sculptuur van Pessink van staal en beton. In 1986 maakte Pessink twaalf reliëfs in vloer en bestrating van de Bursestraat, bij de toegang tot het Stadskantoor, sinds 2017 achteringang stadshuis. Het kunstwerk 'Morenen' bestaat uit stalen platen met 12 tekstfragmenten, een verwijzing naar de vele drukkers die vroeger in dit gebied werkzaam waren. (<https://buitenkunstindeventer.nl/kunstwerken/morenen>)

Renate Vincken

Renate Vincken (1943-2013) werd geboren in Leeuwarden. Ze werd als beeldhouwer opgeleid aan de Gerrit Rietveld Academie in Amsterdam. Zij vestigde zich als beeldend kunstenaar in Deventer waar zij in 2013 overleed. Ze maakte gebruik van vele materialen: hout, beton, baksteen, natuursteen, polyester. Vincken vervaardigde vooral beeldhouwwerken voor de openbare ruimte, die op diverse plaatsen in Nederland zijn te vinden. Bij het bosbad in Emmeloord staat de sculptuur 'Golven' van beton en keramiek. Voor de openbare bibliotheek in Leiden maakte Vincken een houtsculptuur.

In het voormalig politiebureau aan het Muggeplein in Deventer bevond zich een keramiekreliëf dat van de sloop werd gered. Het werd herplaatst in de nieuwbouw. (<https://www.flevolanderfgoed.nl/home/kunst/noordoostpolder/emmeloord/zonder-titel-vincken.html>) (https://www.nlwiki.org/wiki/Lijst_van_beelden_in_Deventer) (Kunstwerk in poilitiebreau<https://www.destentor.nl/deventer/kunstwerk-voor-sloop-behoed~af2486e2/>)

1985, Doorsnede over het deel van de praktijkvleugel waar het restaurant, de keuken en de kleedkamers werden toegevoegd.

Latere wijzigingen

Ruimtegebrek

Eind 1971, toen de school pas een jaar in gebruik was, werd eigenlijk al duidelijk dat er behoefte was aan een groter schoolgebouw. Kort na de oplevering was namelijk een cursus installatietechniek en een afdeling Individueel Technisch Onderwijs (ITO) aan de school toegevoegd. Het tekort aan ruimte werd vervolgens groter door de (voorgenomen) invoering van het vierjarige lagere beroepsonderwijs in schooljaar 1975/1976. Eind 1974 besloot de gemeenteraad het probleem op te lossen door vijf noodlokalen bij de school te plaatsen. De toevoeging met noodlokalen stuitte echter op een negatief advies vanuit de welstandscommissie.

Fusie Van Marle Scholengemeenschap

In 1983 werd de Van Marle Scholengemeenschap gevormd door een fusie van de Gemeentelijk Technische School, de Nijverheisschool voor Meisjes en de Gemeentelijke school voor leao. Kort daarop, rond 1985, werden een aantal kleedruimtes en een keuken met restaurant toegevoegd in de praktijkvleugel.

Begin jaren negentig werd de theorievleugel uitgebreid met nog eens drie bouwlagen. De bouwmassa van de nieuwe toevoeging is bijna gelijk aan de bestaande bouwmassa van de theorievleugel. Het nieuwe deel werd tegen de lange noordzijde van de bestaande vleugel gebouwd. Al in de eerste bouwplannen was rekening gehouden met een uitbreiding van de theorievleugel op deze plek. Door de aanbouw op enige afstand te realiseren van de bestaande gang, werd een vide gecreëerd met daaromheen open galerijen. De vide werd overkapt door een plat dak met daarin een lichtstraat in zadeldak vorm. De gevels werden bekleed met wit metselwerk met daarin grote zesruits gekoppelde ramen. Ook kwam in de aanbouw de nieuwe leerlingentree. De uitbreiding kwam tot stand naar een ontwerp van architectenbureau Wiegerinck uit Arnhem. Rond 1990 ging de korfbalvereniging het westelijk deel van de fietsenstalling in gebruik nemen waarmee deze werd verbouwd tot kantine en materiaalberging. De huidige gebruiker is de scheidsrechtersvereniging.

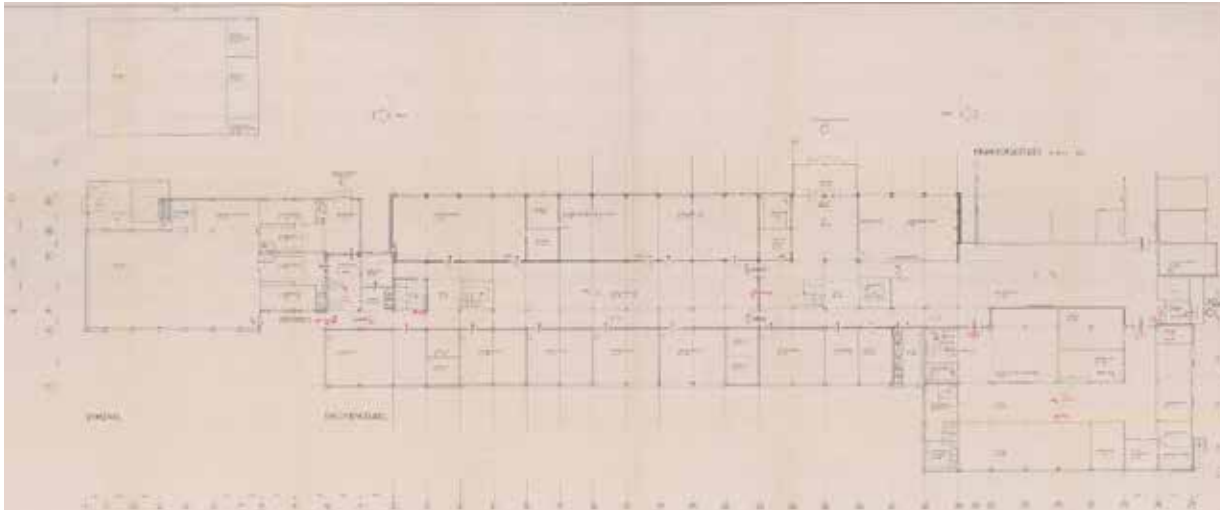

De huidige vide met daaromheen de open galerijen is gecreëerd door de toevoeging door de aanbouw rechts. Links de oude theorievleugel uit 1970.

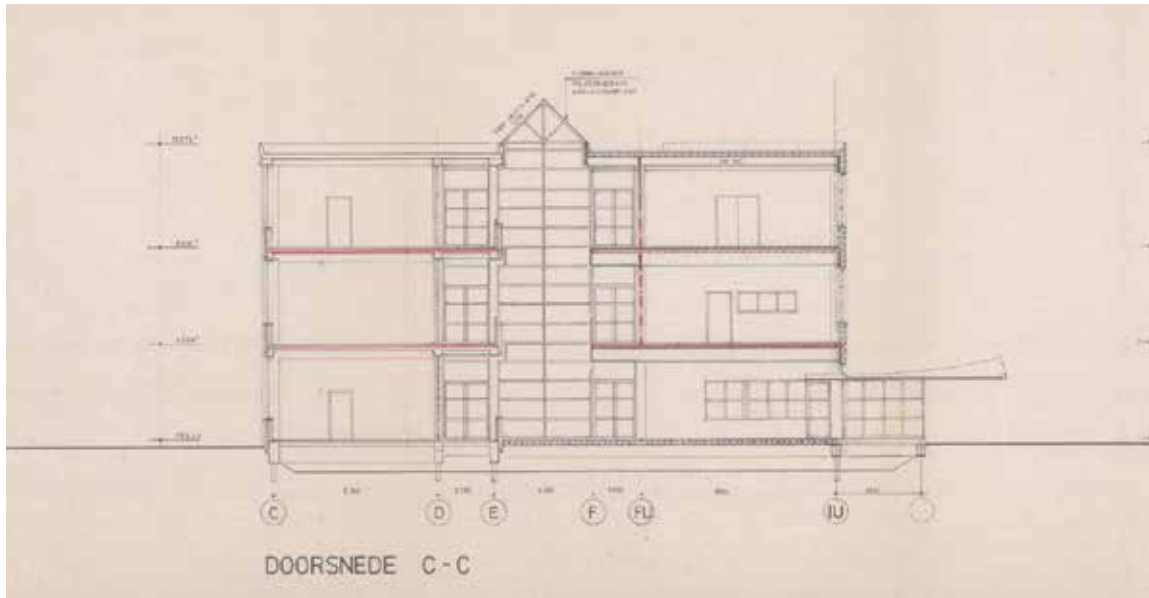
Uitbreiding theorievleugel

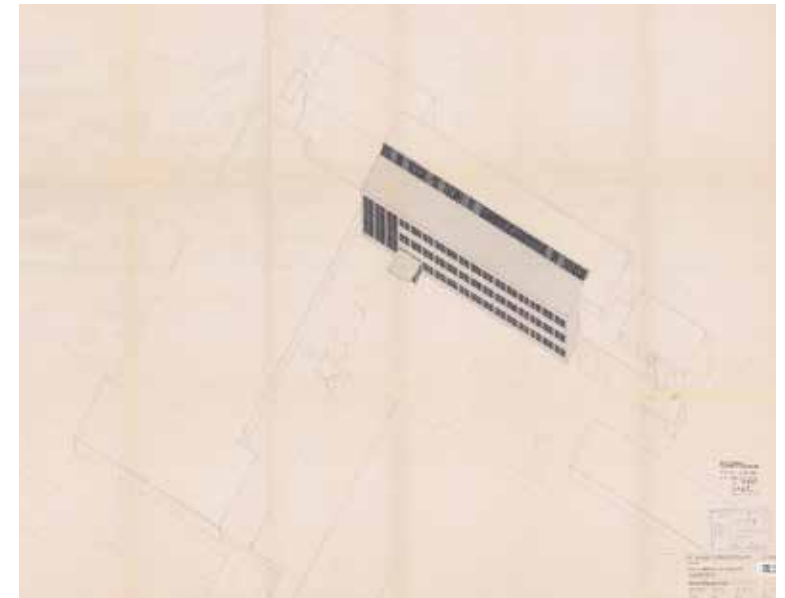
De tegen de noordgevel van de theorievleugel aangebouwde uitbreiding uit begin jaren negentig.

Plattegrond van de begane grond uit 1989 waarop de noordelijke uitbreiding van de theorievleugel zichtbaar is.

Dwarsdoorsnede van de theorievleugel, links de oudbouw, rechts de nieuwbouw met daartussen de vide met galerijen.

Isometrische projectie van de nieuwe theorievleugel.

Sinds 2017 prijkt de nieuwe naam 'De Marke' op de oostgevel van de aula.

Latere fusies

Door het samengaan met het Alexander Hegius Scholengemeenschap in 1996 kreeg de scholenorganisatie de naam Alexander Hegius Lyceum. Vervolgens ging het lyceum in 2000 op in het Etty Hillesum Lyceum als gevolg van een fusie met het katholieke Geert Grote College en het Chistelijke Scholengemeenschap Revius.¹³

Vanaf de zomer van 2017 kregen de schoolgebouwen Het Slatink en De Keurkamp een nieuwe naam: 'De Marke'. Burgermeester Andries Heidema onthulde de nieuwe naam.

¹³ https://nl.wikipedia.org/wiki/Van_Marle_Scholengemeenschap en https://nl.wikipedia.org/wiki/Etty_Hillesum_Lyceum

Waardering

Monumentwaarden

Vanuit de kennis over bouwgeschiedenis is een cultuurhistorische waardering opgesteld. De waardering is tot stand gekomen conform de Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek (2009) naar criteria zoals die zijn opgesteld tijdens het programma van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg in de jaren negentig, het Monumenten Selectie Project (MSP). De criteria zijn gebaseerd op de waarderingscriteria zoals de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed deze hanteert in de Erfgoedwet (artikel 9, beleidsregel aanwijzing Rijksmonumenten, Erfgoedwet). Het gaat hierbij om de beoordeling van de stedenbouwkundige of landschappelijke waarden, de cultuurhistorische waarden, architectuur-, kunst- en bouwhistorische waarden en de overige waarden zoals de ensemblewaarden, de mate van gaafheid en zeldzaamheid. Er is specifiek aandacht geweest voor de selectiecriteria zoals die in de bijlage van het Categorieel onderzoek wederopbouwscholen van de RCE (2002) zijn genoemd.

Verder wordt als uitgangspunt de Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek (2009) aangehouden. Deze zijn vastgesteld door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Stichting Bouwhistorie Nederland, Vereniging Nederlandse Gemeenten, Atelier Rijksbouwmeester en Rijksgebouwendienst. In de Richtlijnen wordt een

onderscheid gemaakt tussen een contextuele (of externe) en een interne waardestelling. Bij de contextuele waardestelling wordt een weging van waarden van het bouwwerk gemaakt ten opzichte van soortgelijke gebouwen op landelijk, regionaal of plaatselijk niveau in de vorm van een cultuurhistorische waardering. Bij de interne waardestelling worden de verschillende onderdelen van één bouwwerk gewogen. Doel is het bepalen van het relatieve belang van de monumentale waarden van onderdelen van het complex, voorafgaande aan een verbouwing of restauratie waarbij men voor de keus staat deze onderdelen te behouden, te vervangen of te verwijderen.

Op plattegronden is de interne waardestelling weergegeven, conform de landelijke Richtlijnen Bouwhistorisch onderzoek (2009) opgedeeld in drie niveaus:

Blauw – hoge monumentwaarde, deze zijn van cruciaal belang voor de structuur en/of betekenis van het object of gebied;

Groen – positieve monumentwaarde, deze zijn van belang voor de structuur en/of betekenis van het object of gebied;

Geel – indifferente monumentwaarde, deze zijn van relatief weinig belang voor de structuur en/of betekenis van het object of gebied

Het Etty Hillesum Lyceum in Deventer is van algemeen belang vanwege de architectuurhistorische, cultuurhistorische waarde en stedenbouwkundige waarden, als mede de gaafheid en zeldzaamheidswaarde. De oorspronkelijke kern van het gebouw wordt positief gewaardeerd, de latere aanbouwen indifferet.

Een onderbouwing van deze waardering op de specifieke criteria volgt hieronder.

Cultuurhistorische waarde

De voormalige LTS heeft cultuurhistorische waarde, omdat het een goed bewaard gebleven voorbeeld is van een LTS met oorspronkelijke L-vormige plattegrond uit de wederopbouwperiode. Het pand vormt een weerspiegeling van de onderwijsopvattingen uit die tijd; jongeren kregen hier de kans zich verder te scholen en werden voorbereid op het uitoefenen van een praktisch beroep in de technische branche. De aula vormde daarbij het centrale ontmoetingspunt en de verbindende factor. De school is cultuurhistorisch ook waardevol als vertegenwoordiger van de ontwikkeling van het lager technische beroepsonderwijs in Deventer en in de provincie Overijssel.

Bovendien zijn de voor die tijd geldende modernistische ontwerpopvattingen van functiescheiding en 'licht, lucht en ruimte' in dit gebouw duidelijk afleesbaar, mede door de grote raampartijen, de ruime lokalen, gangen en groene setting van het gebouw. Ook de toepassing van kunst voortkomende uit de procentageregeling is kenmerkend voor die periode en dus cultuurhistorisch waardevol.

Stedenbouwkundige waarden

De voormalige LTS heeft stedenbouwkundige betekenis als landmark in het Ludgerkwartier dankzij de beeldbepalende ligging op een groot hoekkavel tussen de N337, Ludgerstraat, Keurkampstraat en Hademanstraat. Ook de L-vormige opzet, verspringende rooilijn aan de zuidzijde meelopen met de Keurkampstraat, de maatvoering en de geleiding van de volumes dragen bij aan de prominente ligging. De ensemblewaarde wordt bepaald door de samenhang tussen de twee verschillende vleugels (theoriegebouw en praktijkvleugel), de verbindende aula en het vrijstaande voormalige fietsenhok. Kenmerkend voor de terreininrichting is de groene invulling met een groot sportgrasveld aan de noordzijde, een kleiner grasvlak aan de zuidzijde en de erfafscheiding in de vorm van brede groenstroken (lage bossages dan wel gras) met inmiddels volwassen bomen langs de straten.

Deze zijn van waarde en accentueren de beeldbepalende ligging van het complex.

In de oorspronkelijke opzet van de wijk zou het schoolgebouw op het grote groene hoekkavel omringd zijn door strokenbouw in een royale groene setting. Het gewijzigde plan voorzag maar deels in langgerekte volumes in het groen en gaf ruimte aan dichtere bebouwing in de vorm van rijtjeshuizen. Het schoolgebouw grenst aan die twee werelden. De stedenbouwkundige inbedding is daarmee minder eenduidig en krachtig geworden dan in het oorspronkelijk ontwerp de bedoeling is.

Ook de wijziging van de entreezone, waarbij de vijver rondom het kunstwerk van Renate Vincken is verdwenen, vormt een verschraling van de stedenbouwkundige waarde.

Architectuurhistorische waarden

De voormalige LTS is typologisch waardevol als herkenbare vertegenwoordiger van dit naoorlogse type schoolgebouwen voor voortgezet beroeps- onderwijs met L-vormige plattegrond. Het gebouw is architectuurhistorisch van belang vanwege de representatieve plaats die het gebouw inneemt in het oeuvre van de Twentse architecten J.B. Koning en J.C. Rentjes. Hun kenmerkende sobere bouwstijl waarbij ze vaak een betonstructuur combineerden met baksteen invulling, betondetails, ritmische,

horizontale gevelgeleding en grote raampartijen, is ook bij het Etty Hillesum Lyceum terug te zien.

De oorspronkelijke twee vleugels en het ketelgebouw met schoorsteen zijn architectuurhistorisch van belang vanwege de esthetische kwaliteiten van het sobere, rationalistische ontwerp, met een voor die stijl kenmerkende detaillering en materiaalgebruik (glas, baksteen, beton, staal). Waardevolle elementen zijn o.a. de sterke horizontale gevelgeleding van alle volumes, het grindbetonnen balkon aan de aula dat deze horizontale geleiding versterkt, de ritmische gevelgeleding van raamstroken met stalen roedenverdeling, de platte daken geaccentueerd door een brede grindbetondakrand, de betonstructuur met bakstenen invulling die vooral in de gymzaal nog duidelijk herkenbaar is, de hoge raampartijen in de aula aan weerszijden en in de gymzaal en de kenmerkende verticale gevelgeleding van de voormalige fietsenstalling. Ook de opbouw uit in hoogte verspringende, rechthoekige volumes, allen met plat dak, en de voor die tijd karakteristieke opzet van de plattegronden (theorievleugel met lokalen aan een kant, gang aan andere kant en praktijkvleugel met middengang en lokalen aan weerszijden) zijn waardevol. Al moet opgemerkt worden dat de oorspronkelijke opzet van de plattegronden nu enigszins vertroebeld. In de praktijkvleugel is de middengang nog duidelijk

herkenbaar. Dat geldt niet voor de gangstructuur in de theorievleugel, die door de nieuwbouw uit de jaren negentig is gewijzigd en aangetast.

Architectuurhistorische waardevolle elementen bevinden zich ook in het interieur van het oorspronkelijke L-vormige volume, zoals de houten plafondlambriserings in de aula en gymzaal, de betonkolommen, betegelde vloeren in de gangen en de reeks V-vakwerkliggers en lichtkoepels in de praktijkvleugel. De nieuw geleverde kleurstelling van diverse interieurelementen, zoals van de betonkolommen en plafondlambriserings, doet afbreuk aan de kenmerkende ruwheid en zichtbaarheid van materialisering van het oorspronkelijke ontwerp.

De twee kunstwerken, het vijverbeeld van Renate Vincken en het baksteenreliëf van Jo Pessink, hebben een hoge waarde als gave en zeldzame uitdrukkingen van de procentageregeling en de onderwijskundige inzichten die (mede) daaraan ten grondslag lagen.

De latere uitbouw aan de theorievleugel verstoort weliswaar de oorspronkelijke opzet, maar is zorgvuldig ingepast en volgt de eerder al door Koning en Rentjes voorgestelde plaatsing van eventuele uitbreidingen. In stijl en vorm sluit de nieuwbouw aan bij het oorspronkelijke ontwerp.

Met een rechtlijnige opzet, een sterk horizontale geleiding van de gevel en grote raampartijen met roedenverdeling, wordt, ondanks de verschillen, de verbinding gezocht met de oorspronkelijke volumes. Dat laat onverlet dat de belevingswaarde ook binnen in het theoriegebouw door de nieuwbouw drastisch gewijzigd is.

Gaafheid

De basale structuur van twee haaks op elkaar geplaatste volumes, gekoppeld door een aula is door de uitbreiding van de theorievleugel begin jaren negentig van de twintigste eeuw enigszins gewijzigd, maar door de zorgvuldige inpassing is de oorspronkelijke, L-vormige opzet nog duidelijk herkenbaar. Naast de hoofdvorm zijn ook de materialisering, zoals de stalen kozijnen en betonstructuur, en detaillering van het oorspronkelijke ontwerp gaaf bewaard gebleven.

Zeldzaamheid

De voormalige LTS is een zeldzamer wordend voorbeeld van een representatieve lagere technische school, in Nederland en in Overijssel. In Nederland zijn in de periode 1945-1968 circa 170 lagere technische school complexen met theorievleugel en praktijklokalen gebouwd, waarvan 10 bekend in Overijssel. Nu zijn er in totaal nog maar ongeveer 50 van deze complete lagere technische school

complexen over. De resterende 120 complexen zijn geheel of gedeeltelijk gesloopt. Van de kenmerkende opzet met een theorievleugel van meerdere bouwlagen, een éénlaagse praktijkvleugel en verbindende aula zijn er vermoedelijk nog maar enkele over, waarvan het gebouw in Deventer er een is.

Waarderings plattegrond

Blauw – hoge monumentwaarde, deze zijn van cruciaal belang voor de structuur en/of betekenis van het object of gebied

Groen – positieve monumentwaarde, deze zijn van belang voor de structuur en/of betekenis van het object of gebied

Geel – indifferente monumentwaarde, deze zijn van relatief weinig belang voor de structuur en/of betekenis van het object of gebied

Waarderingschets van de verschillende gebouwen.

Bijlage

Uit Categorieel onderzoek wederopbouwscholen van de RCE (2002):

SELECTIECRITERIA

Cultuurhistorische waarden

- Belang van de school als bijzondere uitdrukking van een culturele, sociaal-economische en/of geestelijke ontwikkeling [... in casu het streven naar gezamenlijkheid, het verzulde onderwijsstelsel en/of de pedagogische vernieuwing gedurende de wederopbouwperiode];
- Belang van de school als bijzondere uitdrukking van een beleidsmatige en/of bestuurlijke ontwikkeling [...in casu plaatsgebonden richtinggevende initiatieven en het algemene rijksbeleid dat tot uitdrukking komt in bouwvolume, bouwbesluit en wetgeving];
- Belang van de school wegens innovatieve waarde of pionierskarakter als bijzondere uitdrukking van een technische en/of typologische ontwikkeling [...in casu nood- en semi-permanente voorzieningen alsmede de invoering van systeembouw en nieuwe schooltypen].

Architectuur- en kunsthistorische waarden

- Bijzonder belang van de school voor de geschiedenis van de architectuur [... in casu een goed voorbeeld van een bepaalde stijl of bouwtrant en/of de bouwtechnische en typologische vernieuwing van de naoorlogse schoolarchitectuur];
- Bijzonder belang van de school voor het oeuvre van een (tuin-)architect, stedenbouwkundige of kunstenaar [...in casu een ontwerper bij wie de school een bijzondere plaats inneemt in zijn oeuvre, dan wel een ontwerper die zich in het bijzonder op de schoolbouw heeft toegelegd];
- Belang van de school wegens de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp [...zoals gave verhoudingen, zorgvuldige detaillering, gevarieerd kleur- en materiaalgebruik];
- Belang van de school wegens bijzonder(e) materiaalgebruik, detaillering, constructiewijze en/of ornamentiek;
- Belang van de school wegens de bijzondere samenhang tussen exterieur en interieur(onderdelen);
- Bijzondere betekenis van de school wegens de in, aan of bij de school toegepaste kunstwerken [...in casu in het schoolgebouw geïntegreerde kunstwerken als gevolg van de invoering van de 1%-regeling].

Stedenbouwkundige en ensemblewaarden

- Betekenis van de school als essentieel onderdeel of representant van een groter geheel, dat cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig van nationaal belang is [...in casu een complex, buurt, wijk of dorp met een belangrijk stedenbouwkundig concept];
- Bijzondere betekenis van de school wegens de situering en/of de ruimtelijke relaties met de omgeving [...in casu de samenhang in functie, schaal en verschijningsvorm met bijgebouwen en/of andere bebouwing, wegen en groenvoorziening / rol in de opzet van de wijk];
- Bijzondere betekenis van de school wegens de inrichting van de openbare ruimte en/of specifieke functies en/of de historisch-ruimtelijke relatie met groenvoorzieningen, wegen en/of water[...in casu oriëntatie op de zon, de toetreding van lucht en licht, de rangschikking van de schooltuin, sport- en speelplaatsen, de relatie met andere bijzondere voorzieningen];
- Bijzondere betekenis van de school voor het aanzien van een stad, dorp of wijk [...in casu een beeldbepalende landmark of markant oriëntatiepunt];

Gaafheid / herkenbaarheid

- Belang van de school wegens de architectonische gaafheid van ex- en/of interieur [...en de herkenbaarheid van het oorspronkelijke concept];
- Belang van het complex wegens de hoogwaardige architectonische kwaliteit van de samenstellende onderdelen [...hoofd- en bijgebouwen, tuinaanleg, speelrekken, hekwerken e.d.];
- Belang van de school in relatie tot de structurele en/of visuele gaafheid van de stedelijke, dorpse of landschappelijke omgeving [...voorzieningscentrum of -strook, plantsoen, park of woonbuurt].

Zeldzaamheid

- Belang van de school wegens cultuurhistorische, architectuurhistorische, bouwtechnische, typologische, stedenbouwkundige en/of functionele zeldzaamheid.

Het Oversticht hanteert bij de waardering en selectie van gemeentelijke monumenten vergelijkbare criteria. Deze criteria zijn grotendeels ontleend aan de criteria zoals die zijn opgesteld tijdens het programma van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg in de jaren negentig, het MonumentenSelectieProject (MSP). Sindsdien worden deze criteria algemeen toegepast in de monumentenzorg.

Het betreft:

Architectuurhistorische waarden

- Het object/ complex is een goed voorbeeld van een bepaalde bouwstijl en/ of bouwtechniek, al dan niet met plaatselijke variaties;
- Het object/ complex is een goed voorbeeld van het oeuvre van een architect, bouwmeester of kunstenaar en neemt een belangrijke plaats in binnen de plaatselijke, regionale of landelijke architectuurgeschiedenis;
- Het object/ complex is van belang vanwege hoogwaardige (esthetische) kwaliteiten van het ontwerp in het exterieur en/ of interieur (onderdelen), zoals gave verhoudingen en/ of een goede, bijzondere of zeldzame detaillering in vormgeving;
- Het object/ complex is van belang vanwege bijzonder en/ of zeldzaam kleur-, materiaalgebruik en/ of ornamentiek;
- Het object/ complex heeft een bijzonder en/ of

zeldzaam interieur of bevat bijzondere en/ of zeldzame onderdelen in het interieur;

- Het object/ complex is van belang vanwege een constructiewijze die historisch is overgeleverd of vernieuwend is voor de tijd van ontstaan (innovatieve waarde/ pioniersfunctie);
- Het object/ complex of onderdelen hiervan bezit(ten) bouwhistorische waarde.
- Het object/ complex is van belang vanwege de architectonische gaafheid van ex- en/ of interieur.

Cultuurhistorische waarden

- Het object/ complex is van belang vanwege een plaatselijk, regionaal en/ of landelijk historisch gegeven, zoals bijvoorbeeld bekende bewoners, beroepen, bijzondere activiteiten;
- Het object/ complex is van belang vanwege zijn bestemming, die verbonden is met bijvoorbeeld (een) sociaalhistorische, sociaaleconomische en/ of religieuze ontwikkeling(en);
- Het object is van belang vanwege zijn verschijningsvorm, dat verbonden is met bijvoorbeeld (een) sociaalhistorische, sociaaleconomische, technische of religieuze ontwikkeling(en);
- Het object/ complex is van belang als goed en/ of zeldzaam voorbeeld van (een)

technische, functionele en/ of typologische ontwikkeling(en);

- Het object/ complex is van belang vanwege een constructiewijze die historisch is overgeleverd of vernieuwend is voor de tijd van ontstaan (innovatieve waarde/ pioniersfunctie);
- Het object/ complex of onderdelen hiervan bezit(ten) kunsthistorische waarde.

Stedenbouwkundige waarden

- Het object heeft ensemblewaarde vanwege de functioneel-ruimtelijke relatie tussen de onderdelen van een groter geheel (complex), dat van plaatselijk, regionaal of landelijk belang is;
- Het object/ complex is onderdeel van een historisch gegroeid stedelijk/ landschappelijk gebied en speelt daarin een beeldbepalende rol;
- Het object/ complex is van belang vanwege de duidelijke relatie van het object/ complex met de wijze van (historische) verkaveling/ inrichting en/ of voorzieningen;
- Het object/ complex is van bijzondere betekenis voor het aanzien van een streek, stad, dorp of wijk;
- Het object/ complex is van belang vanwege de historisch-ruimtelijke relatie met

groenvoorzieningen, wegen, wateren en/ of bodemgesteldheid;

- Het object/ complex is onderdeel van een belangrijk stedenbouwkundig/ landschappelijk concept;
- Het object/ complex is van belang vanwege het zichtbaar houden van het werk van een bekend stedenbouwkundige of landschapsarchitect;
- Het object/ complex heeft een zeldzaamheids-waarde qua aanleg, structuur en relatie met de omgeving;
- Het object/ complex is van belang in relatie tot de structurele en/ of visuele gaafheid van de stedelijke, dorpse of landschappelijke omgeving.

Gaafheid

- Het object/ complex is in exterieur en/of interieur gaaf behouden gebleven in hoofdvorm.

Detailering, situering en materialisering

- Het object/ complex is van belang vanwege de hoogwaardige kwaliteit van de samenstellende onderdelen van het object/ complex;
- Het object/ complex is van belang in relatie tot de structurele en/of visuele gaafheid van de omgeving.

Zeldzaamheid

- Het object/ complex is zeldzaam binnen de regio;
- Uitzonderlijk belang van een van de bovengemelde criteria.

Op basis van deze aanwijzingscriteria voor gemeentelijke monumenten wordt een object of complex gewaardeerd. Per criterium wordt een waardering toegekend van 0 tot maximaal 3 ***. Het Oversticht gaat er bij monumenten- en erfgoedinventarisaties in het algemeen van uit dat een object of complex aan minstens vier van de vijf toetsingscriteria moet voldoen wil het aangemerkt kunnen worden als waardevol ruimtelijk erfgoed. Al is het in sommige gevallen ook mogelijk dat een object of complex op minder criteria uitzonderlijk hoge gewaardeerd wordt, waardoor het eveneens in aanmerking komt als waardevol ruimtelijk erfgoed.

Bij een totaalwaardering van minimaal 7*** komt een object of complex in principe in aanmerking voor de beschermde status van gemeentelijk monument.

Bij een waardering van 12*** en hoger komt een object in aanmerking als rijksmonument. Echter individuele rijksmonumenten worden in principe niet meer door de overheid aangewezen, alleen jonge monumenten die deel uitmaken van een

aanwijzingsprogramma van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Het Oversticht waardeert het Etty Hillesum Lyceum als een representatief en herkenbaar voorbeeld van een schoolgebouw uit de wederopbouw (in hoofdvorm, materialen en gebouwgebonden kunst). De voormalige LTS is een type dat langzamerhand verdwijnt in Nederland. De totaalscore komt op 6-7.

Gelet op deze score is aan het schoolgebouw in dit rapport een positieve monumentwaarde toegekend, een indifferente waarde aan de nieuwbouw, en aan de wederopbouw kunst een hoge monumentwaarde.

Selectie criterium	Waarde
Architectuurhistorisch	*
Cultuurhistorisch	**
Stedenbouwkundig/ ensemble	*
Gaafheid/ herkenbaarheid	* (*)
Zeldzaamheid	* (*)

Verantwoordingen

Literatuur

Baalman, D. *In Deventer: Architectuur vanaf 1950*, Stichting Architectuurcentrum Rondeel, Deventer, 2010.

Bosma, K. e.a., *Bouwen in Nederland 600-2000*, Waanders, Zwolle, 2007.

Dekker, P. e.a., *Licht, lucht en ruimte in Deventer: wederopbouwarchitectuur 1945-1963*, Stichting Oud Deventer, Deventer, 2021.

Gedenkboek 75 jaar Gemeentelijke Technische School, Gemeentelijke Technische School, Deventer, 1977, NL-DvHCO-1441-187.

Hogenstijn, C.M., *De akker van de geest bewerken: Geschiedenis van het voortgezet onderwijs te Deventer: van Kapittelschool tot Etty Hillesum Lyceum*, Arko, Nieuwegein, 2005.

Hogenstijn, C.M., *Historische atlas van Deventer: Hanzestad aan IJssel en Schipbeek*, VanTilt, Nijmegen, 2015.

Kuipers, M., *Toonbeelden van de Wederopbouw: Architectuur, stedenbouw en landinrichting van herrijzend Nederland*, RDMZ, Waanders, Zwolle, 2002.

Loeff, K., e.a., *Scholen: Categorieaal onderzoek wederopbouw*, RDMZ, Zeist 2002,

Stenvert, R. e.a., *Monumenten in Nederland: Overijssel*, Zwolle, 1998.

Websites

<https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/>

<https://historischcentrumoverijssel.nl/>

Archieven

Historisch Centrum Overijssel, Stadsarchief Deventer (NL-DvHCO):

- 1406 Bouwvergunningen Deventer II (1929-1990), NL-DvHCO-1406.
- 1441 Gemeentebestuur van Deventer III (1951-1993), NL-DvHCO-1441.

Colofon

Titel

Schoolgebouw De Marke Zuid, Etty Hillesum Lyceum Deventer, bouwhistorische verkenning en waardestelling

Opdrachtgever

Etty Hillesum Lyceum

Uitvoerder

Het Oversticht i.s.m. Wennips Bouwhistorie

Analyse, archiefonderzoek en rapportage

Daan Wennips

Foto's en veldwerk

Tom Temmink

Waardering en redactie

Hannah Geerdink en Gesien van Altena

Contactgegevens

Gesien van Altena

Gesien.vanaltena@hetoversticht.nl

06 46 74 08 71

Datum

augustus 2021

Aan de Stadsmuur 79-83
Postbus 531
8000 AM Zwolle
038 - 421 32 57
www.hetoversticht.nl

